
БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Генрик Ибсен
Ляльковий дім (збірник)

«Фолио»

2011

Ибсен Г.

Ляльковий дім (збірник) / Г. Ибсен — «Фолио», 2011

Всесвітньо визнаний норвезький драматург Генрік Ібсен (1828-1906), «батько модерної драми», гострому перу якого завдячуємо постановкам реалістичного напрямку в сучасному театральному мистецтві, відкрив модерну еру в драматургії завдяки критичному погляду на вікторіанську мораль. Для нього, як і для багатьох скандинавських письменників, чи не найголовнішим було викриття і спростування всього того, що спадково вважалося священним. Ібсен – предтеча мистецтва ХХ століття з його сконденсованістю, експериментальністю і багатомірністю. Секрет сюжетної композиції ібсенівської драматургії – у послідовному розкритті певних таємниць, які відкривають внутрішню дисгармонію героїв, приховувану за зовнішньою оболонкою щасливого життя. Одним з найяскравіших прикладів такого авторського підходу є п'єса «Ляльковий дім», в якій змальований світ автентичних, глибоких переживань людської душі, тих, які не виставляють напоказ.

© Ибсен Г., 2011

© Фолио, 2011

Содержание

Підпори суспільства	5
Дія перша	6
Дія друга	19
Дія третя	35
Дія четверта	46
Кінець ознакомительного фрагмента.	53

Генрік Ібсен

Ляльковий дім (збірник)

Підпори суспільства

ДІЙОВІ ОСОБИ

Консул Бернік.¹

Бетті Бернік, його дружина.

Улаф, їхній син, 13 років.

Марта Бернік, сестра консула.

Йоган Теннесен, молодший брат Бетті Бернік.

Лона Гессель, старша зведена сестра Бетті.

Гільмар Теннесен, двоюрідний брат Бетті.

Ад'юнкт Рерлун.

Руммель, комерсант.

Вігелан, Санстад – купці.

Діна Дорф, молода дівчина, що живе в домі консула Берніка.

Крап, управитель консула Берніка.

Еуне, суднобудівник.

Фру Руммель, дружина комерсанта Руммеля.

Гільда, її дочка.

Фру Голт, дружина поштмейстера.

Нетта, її дочка.

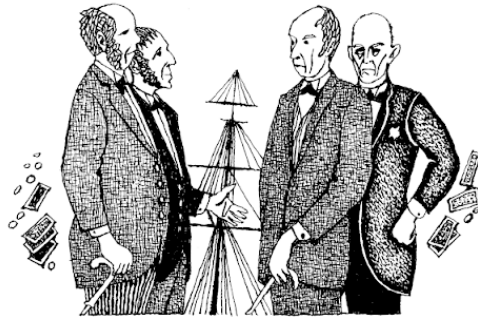
Фру Люнге, дружина лікаря.

Городяни та інші місцеві жителі, іноземні моряки, пасажери з пароплава та ін.

Дія відбувається в домі консула Берніка, в невеличкому норвезькому приморському місті.

¹ У норвезькій мові імена та прізвища наголошуються на першому складі. (Ред.)

Дія перша

Простора зала, що виходить в сад біля будинку консула Берніка. На авансцені ліворуч двері до кабінету консула. Далі в тій же стіні інші двері. У стіні праворуч посередині двійчасті вхідні двері. Задня стіна майже вся з дзеркального скла, з такими ж дверима, розчиненими на широку терасу; над терасою тент. Сходи з тераси ведуть у садок, обгороджений залізними ґратами, з хвірткою на вулицю. По той бік вулиці тягнуться дерев'яні будиночки, пофарбовані у світлі тони. Літо. Теплий сонячний день. По вулиці проходять люди, дехто спиняється, щоб побалакати. В молочній на розі йде жвава торгівля.

У залі навколо столу сидять і шиють дами. У центрі Бетті Бернік, ліворуч від неї фру Голт з дочкою, далі фру Руммель з дочкою. Праворуч від Бетті фру Люнге, Марта Бернік і Діна Дорф. Усі дами зайняті шиттям. На столі купи розкритої, напівпошитої білизни та іншого одягу. В глибині сцени, читаючи вголос книжку з золотим обрізом, сидить Рерлун за окремим столиком, на якому стоять два горщики квітів і склянка з цукровою водою. До глядачів долітають тільки окремі слова. У садку бігає з луком Улаф, націлюється, стріляє.

Трохи згодом з правого боку виходить, обережно ступаючи, суднобудівник Еуне. Його поява трохи відвертає увагу дам від читання. Бетті киває йому, вказуючи на двері до кабінету. Еуне несміливо прямує туди, стиха стукає, чекає, стукає знов. З кабінету виходить Крап, тримаючи в руці капелюх і під пахвою купу паперів.

Крап. А, це ви стукали?

Еуне. Консул прислав по мене.

Крап. Так, але зараз він зайнятий і доручив мені...

Еуне. Вам? Я б волів...

Крап...доручив мені передати вам: треба припинити оці ваші суботні бесіди з робітниками.

Еуне. Справді? Але ж я вважав, що маю право користатися своїм дозвіллям...

Крап. Вам не слід користатися своїм дозвіллям для того, щоб робити людей непридатними в робочий час. Минулої суботи ви говорили робітникам, ніби нові машини і способи праці на верфі дуже їм шкодять. Навіщо ви це робите?

Еуне. Я роблю це, щоб зміцнити суспільство.

Крап. Дивна річ! А консул каже, що це призводить до розкладу суспільства.

Еуне. Моє суспільство – не те, що суспільство консула, пане управитель. Як старшина робітничої спілки, я...

Крап. Перш за все ви старшина верфі консула Берніка. Перш за все ви повинні виконувати свої обов'язки перед суспільством, яке має назву «Фірма Бернік», бо воно всіх нас годує. Ось що вам хотів сказати консул.

Еуне. Консул не сказав би мені цього так, пане управитель, але я розумію, кому цим завдячую. Це все клятий американець, отой, що ремонтується у нас у доку. Ця публіка хоче, щоб у нас робота йшла, як там, у них, а це...

Крап. Гаразд, гаразд, ніколи мені розводиться з вами. Тепер ви знаєте думку консула – і край. Можете повертатися на верф, мабуть, ви там потрібні, я сам буду незабаром. Прошу вибачення у дам. (*Уклоняється і виходить через садок.*)

Суднобудівник Еуне тихо виходить направо. Рерлун, що продовжував читати під час попередньої розмови, яка проходила напівголосно, тепер одразу ж закінчує читання і з шумом закриває книжку.

Рерлун. Отже, мої ласкаві слухачки, оце й кінець.

Фру Руммель. Ах, яке повчальне оповідання!

Фру Голт. І яке високоморальне!

Бетті. Така книга примушує замислитись.

Рерлун. О, безумовно. Вона являє благодійний контраст з тим, чим нас, на жаль, кожного дня частують у газетах і журналах. Що, по суті, криється під отою мішурою і показною розкішшю, якими хизуються великі суспільні центри? Порожнеча й гнилизна, якщо можна так висловитись. Відсутність міцних моральних підвалин!.. Одне слово, ці великі сучасні центри не що інше, як гроби поваплені.

Фру Голт. Так, це свята правда.

Фру Руммель. Та ось, взяти хоча б екіпаж американського судна, яке зараз стоїть у нас...

Рерлун. Ну, про такі покидьки людства я й говорити не буду. Але навіть у вищих колах – що там діється? Скрізь сумнів, смута, душевний розбрат, розхитаність усіх основ. А як там підірване сімейне життя! Яке зухвале прагнення підкопатися під найсвятіші істини!

Діна (*не підводячи очей від роботи*). Але хіба ж там не здійснюються і величні діла?

Рерлун. Величні діла? Я не розумію...

Фру Голт (*здивовано*). Що це ти, Діно, бог з тобою!

Фру Руммель (*одночасно*). Та як же це можна, Діно?...

Рерлун. Не думаю, щоб це було добре, якби в нас завелися подібні діла! Ні, вознесемо хвалу Господу, що в нас усе є, як воно є. Звичайно, і в нас, на жаль, поміж пшениці зростають плевели, але ми, у всякому разі, намагаємось виполювати їх в міру наших сил. Треба підтримувати чистоту суспільства, шановні мої добродійки; треба оберігати суспільство від усього того, не перевіреного досвідом, що хоче нам нав'язати нетерпляча доба.

Фру Голт. А скільки в ньому цього всього, на превеликий жаль!

Фру Руммель. Та ось минулого року – за малим не провели до нас залізницю.

Бетті. Але, само собою, Карстен цього не допустив.

Рерлун. Провидіння, добродійко. Можете не сумніватися, що ваш чоловік був зняряддям вищої волі, коли відмовився підтримувати цю вигадку.

Бетті. А проте, як газети його лаяли! Але ми зовсім забули подякувати вам, пане ад'юнкт. Це, справді, більш ніж люб'язно з вашого боку, що ви жертвуєте нам так багато часу.

Рерлун. Та що там! Зараз канікули...

Бетті. Безперечно, але все ж це жертва з вашого боку.

Рерлун (*присуваючи свій стілець ближче*). Не варто говорити, добродійко. А ви всі хіба не приносите жертву заради доброго діла? І хіба ж не робите цього з цілковитою готовністю і з радістю? Ці морально зіпсовані істоти, про виправлення яких ми турбуємось, хіба ж це не те саме, що солдати, поранені на полі бою? Ви, шановні добродійки, дяконіси, сестри-жалібниці, котрі скубуть корпію для цих нещасних потерпілих, ніжною рукою перев'язують їхні рани, ходять коло них, виліковують...

Бетті. Великий дар Божий – уміти все бачити в такому гарному світлі!

Рерлун. У цьому відношенні багато є вродженого, але багато чого можна досягти самому. Уся справа в тому, щоб дивитись на речі з точки зору серйозного життєвого завдання. (*Звертаючись до Марти.*) А що ви, наприклад, скажете на це, добродійко? Чи не відчуваєте ви під собою міцніший ґрунт з того часу, як присвятили себе шкільній справі?

Марта. Хто його знає... Часто, коли я сиджу там, у школі, мене так і тягне далеко-далеко, в бурхливе море.

Рерлун. Це спокуса, добродійко. Але перед такими неспокійними гістьми треба міцно, дуже міцно замикати двері. Бурхливе море – це ви, звичайно, говорите не буквально; ви розумієте під цим неозоре вируюче людське суспільство, де так багато хто гине. І невже ви справді так високо цінуєте оце життя, гамір і галас якого долинає до вас іззовні? Досить кинути погляд туди, на вулицю, де люди в поті лиця сновигають під пекучим сонцем у своїх дріб'язкових справах. Ні, далєбі, нам куди краще сидіти тут, у холодку, спиною до того, звідки йде спокуса!..

Марта. Так, справді, ви, мабуть, маєте цілковиту рацію.

Рерлун. Їв такому домі, як цей, біля прекрасного і чистого сімейного вогнища, де сімейне життя знайшло свій найкращий вияв... де панує мир і злагода... *(Звертаючись до господині.)* До чого це ви прислухаєтесь, добродійко?

Бетті *(повернувшись до дверей кабінету)*. Як вони там голосно розмовляють.

Рерлун. Хіба трапилося щось особливе?

Бетті. Не знаю. Я тільки чую, що в чоловіка хтось є...

Гільмар Теннесен з сигарою в зубах входить з правого боку, але спиняється, побачивши дамське товариство.

Гільмар. Ах, пробачте, будь ласка. *(Хоче йти.)*

Бетті. Заходь, заходь, Гільмаре, ти нам не заважаєш. Тобі щось потрібно?

Гільмар. Та нічого, я так, тільки хотів заглянути. *(До дам.)* Моє вшанування. *(Звертаючись до Бетті.)* Ну як, на чому скінчили?

Бетті. Відносно чого?

Гільмар. Але ж Бернік скликав у себе нараду.

Бетті. Хіба? В чому ж річ?

Гільмар. Знову ця нісенітниця з залізницею.

Фру Руммель. Та невже?

Бетті. Бідний Карстен! Знов для нього неприємності...

Рерлун. Як же це так, пане Теннесен? Адже торік консул ясно дав зрозуміти, що він не хоче ніякої залізниці.

Гільмар. Мені теж так здавалось, але я зустрів управителя Крапа і він сказав, що питання про залізницю порушене знов і що Бернік радиться з трьома місцевими тузами.

Фру Руммель. Недарма мені почувся голос чоловіка.

Гільмар. Так, пан Руммель, звичайно, тут. Також і Санстад та Міккель Вігелан – «святенник Міккель», як його прозвали.

Рерлун. Гм...

Гільмар. Ах, пробачте, пане ад'юнкт.

Бетті. Так у нас було добре, мирно...

Гільмар. Як на мене, то я не від того, щоб вони знов погризлися. Все-таки розвага.

Рерлун. О, на мою думку, без таких розваг можна обійтися.

Гільмар. Хто як дивиться. Деякі натури просто потребують час від часу такої бійки, це їх підбадьорює. Але в маленькому містечку, на жаль, не часто трапляється подібна нагода, та й не кожному дано... *(Перегортає книгу ад'юнкта.)* «Жінка на службі суспільства». Це що за дурниця?

Бетті. Боже мій! Не можна ж так говорити, Гільмаре! Ти, звичайно, не читав цієї книги?

Гільмар. Ні, і не збираюсь.

Бетті. Ти, мабуть, знов себе недобре почуваєш сьогодні?

Гільмар. Так, недобре.

Бетті. Погано спав уночі?

Гільмар. Ще й дуже погано. Я вчора ввечері пішов прогулятися заради своєї недуги; потім завернув у клуб і почитав опис однієї полярної експедиції. Загартовуєш свій дух, стежачи за боротьбою людини з стихіями!

Фру Руммель. Але вам це, мабуть, шкодить, пане Теннесен?

Гільмар. Дуже шкодить. Цілу ніч я прокрутився в якомусь півсні, марячи огидним моржем, що ганявся за мною.

Улаф (*піднявшись з саду на терасу*). За тобою морж ганявся, дядечку?

Гільмар. У сні, дурню!... А ти все ще гаєш час з отим жалюгідним луком? Чом не заведеш справжньої рушниці?

Улаф. Мені б дуже хотілося, та...

Гільмар. Рушниця – це я все-таки розумію: якось лоскоче нерви, коли спускаєш курок...

У л а ф. Тоді б я ведмедів стріляв! Та що ж, тато не дає.

Бетті. Як можна вбивати йому в голову такі речі, Гільмаре!

Гільмар. Гм... ну й покоління у нас тепер виховують! Галасують про подвиги, – мій Боже! – а до діла дійде, – так, пустування. Ні крихти серйозного прагнення себе загартувати, сміливо дивитись в очі небезпеці! Та що це ти лізеш на мене зі своїм луком, йолопе! Ще візьме й вистрілить!

Улаф. Та стріли ж немає, дядечку!

Гільмар. Цього ти не можеш знати; ану ж вона все-таки є. Забери, кажу!... І чом ти ніколи не прокатаєшся в Америку на одному з батькових кораблів? Побачив би там полювання на буйволів або сутичку з червоношкірими.

Бетті. Але, Гільмаре...

Улаф. Ах, як би я хотів, дядечку! І раптом я б там зустрів дядька Йогана і тьотю Лону...

Гільмар. Гм... Почав!

Бетті. Ну, іди знов у садок, Улафе.

Улаф. А на вулицю можна?

Бетті. Можна, тільки, гляди, недалеко.

Улаф вибігає крізь хвіртку на вулицю.

Рерлун. Воно б не слід баламутити дитину такими фантазіями, пане Теннесен.

Гільмар. Розуміється, як можна! Нехай краще все життя просидить за пічкою, як багато інших.

Рерлун. Чого ж це ви самі туди не прокатаєтесь?

Гільмар. Я? З моєю недугою! А втім, кому тут є діло до цього! Крім того, людина має все-таки певні обов'язки перед суспільством, у якому вона живе... Треба ж хоч кому-небудь тут високо тримати прапор ідеї. Ух, знову він розкричався!

Дами. Хто, хто?

Гільмар. Не знаю. Всі вони там трохи громогласні... Це діє мені на нерви.

Фру Руммель. Мабуть, це мій чоловік, пане Теннесен. Він, знаєте, звик промовляти у великих зібраннях.

Рерлун. Та й інші, здається, не пасуть задніх.

Гільмар. Аякже! Та що ви хочете, – коли справа торкнеться кишені, то... У нас завжди на першому плані меркантильні міркування. Ух!

Бетті. У всякому разі, це краще, ніж раніше, коли на першому плані були тільки розваги.

Фру Люнге. Невже ж тут раніше було так жадливо?

Фру Руммель. Так, вірте мені, фру Люнге. Щастя ваше, що вас тут не було тоді.

Фру Голт. Так, у нас тут сталися великі зміни. Як згадаю свої дівочі роки...

Фру Руммель. Та ви візьміть якихось чотирнадцять-п'ятнадцять років назад. Господи милостивий, що тут було! Тоді ще процвітали і танцювальний гурток, і музичний...

Марта. І драматичний. Це я добре пам'ятаю.

Фру Руммель. Так, це *там* ставили вашу п'єсу, пане Теннесен!
Гільмар (*відходячи в глиб сцени*). Ах, є про що згадувати.
Рерлун. П'єсу студента Теннесена?
Фру Руммель. Це було задовго до вас, пане ад'юнкт; а втім, її тільки раз і поставили.
Фру Люнге (*до фру Руммель*). Чи не в цій п'єсі ви грали коханку, фру Руммель? Пригадуєте, ви мені розповідали?
Фру Руммель (*скоса кидаючи погляд на ад'юнкта*). Я?... Щось не пригадую, фру Люнге. Але я добре пам'ятаю, як відкрито й шумно тут жили тоді.
Фру Голт. Я навіть знаю сім'ї, де давали по два званих обіди на тиждень.
Фру Люнге. І ще тут грала заїжджа трупа, я чула.
Фру Руммель. Ах, це було найгірше.
Фру Голт (*щуплячись*). Гм... Гм...
Фру Руммель. Трупа? Ні, зрештою, цього я зовсім не пригадую.
Фру Люнге. Та як же! Розповідають, ніби ці панове бог зна що тут виробляли!.. А що, власне кажучи, було?
Фру Руммель. Власне кажучи, нічогісінько, фру Люнге.
Фру Голт. Дінусю, передай мені оту білизну.
Бетті (*в той же час*). Дінусю, піди скажи Катрині, щоб подавала кофе.
Марта. Я з тобою, Діно.
Діна й Марта виходять крізь другі двері ліворуч.
Бетті (*підводячись*). І мене, mesdames, прошу пробачити на хвилинку. Я думаю, краще пити кофе на терасі.
Виходить на терасу і починає накривати на стіл.
Ад'юнкт Рерлун, стоячи на дверях, розмовляє з нею.
Гільмар Теннесен сидить на терасі і курить.
Фру Руммель (*пошепки*). Господи, фру Люнге, як ви мене налякали!..
Фру Люнге. Я?
Фру Голт. Та ви ж самі почали, фру Руммель!
Фру Руммель. Я? Та що це ви, фру Голт? Я й словом не згадала.
Фру Люнге. Тав чому ж справа?
Фру Руммель. І як ви могли завести цю розмову? Тільки подумати! Хіба ж ви не помітили, що Діна була тут?
Фру Люнге. Діна? Господи, та хіба що-небудь з...
Фру Голт. Та ще тут у домі! Невже ж ви не знаєте, що брат фру Бернік...
Фру Люнге. Що ж він? Я ще нічогісінько не знаю. Я ж тут зовсім недавно.
Фру Руммель. Та хіба ж ви не чули?... Гм... (*Дочці*.) Ти б прогулялася в садку, Гільдо.
Фру Голт. Піди й ти, Нетто. І прошу тебе, тримайся ласкаво з бідною Діною, коли вона прийде.
Гільда і Нетта ідуть у садок.
Фру Люнге. Ну, що ж таке було з братом фру Бернік?
Фру Руммель. Ви не знаєте? Брудна історія!
Фру Люнге. Виходить, у студента Теннесена була брудна історія?
Фру Руммель. Та ніж бо, фру Люнге. Цей Теннесен її двоюрідний брат, а я кажу про рідного...
Фру Голт. Про безпутного Теннесена...
Фру Руммель. Його звали Йоган. Він утік в Америку.
Фру Голт. Довелось утекти, можете собі уявити!
Фру Люнге. Виходить, це з ним була брудна історія?

Фру Руммель. Так, дещо таке... Як би вам сказати? Дещо таке з матір'ю Діни... О, я так пригадую все, ніби це сьогодні трапилось. Йоган Теннесен служив тоді в конторі старої Бернік, а Карстен Бернік тільки-но повернувся з Парижа, і ще не було оголошено, що він заручений з Бетті...

Фру Люнге. Ну, а брудна історія?

Фру Руммель. Та, бачите, тієї зими грала тут трупа Меллера...

Фру Голт. Їв цій трупі був актор Дорф з дружиною. Вся молодь до божевілья захоплювалась нею.

Фру Руммель. Бог зна, чого її вважали такою красунею!.. І ось одного разу актор Дорф повертається додому пізно ввечері...

Фру Голт. Цілком несподівано...

Фру Руммель. І застає... Ні, цього й розповісти неможливо.

Фру Голт. Ні, фру Руммель, нічого він не застає, адже двері були замкнені зсередини!

Фру Руммель. Так я ж про це й кажу, – застає замкнені двері. І, уявіть собі, отому... в кімнаті довелося вискочити у вікно!

Фру Голт. З мезоніна!

Фру Люнге. І це був брат фру Бернік?

Фру Руммель. Атож!

Фру Люнге. І потім він утік в Америку?

Фру Голт. Довелось утекти, ви розумієте!

Фру Руммель. Тому що потім розкрилося ще дещо, чи не гірше від цього. Подумайте, він запустив лапу до каси...

Фру Голт. Ну, це ще не напевне, фру Руммель; можливо, це були просто плітки.

Фру Руммель. Ні, ви тільки скажіть, будьте ласкаві. Коли все місто знало про це! Адже стара Бернік за малим не збанкрутіла через це. Мій чоловік мені тоді ж це все розповідав. Та Боже мене борони це поширювати!

Фру Голт. У всякому разі, ці гроші пішли не на мадам Дорф, бо вона...

Фру Люнге. Так, так... Як же вони потім між собою порозумілися... батьки Діни?

Фру Руммель. Та він собі поїхав, покинув і жінку, і дитину, а в цієї штучки вистачило нахабства залишатися тут ще цілий рік. Звичайно, вона не насмілювалась більше появлятися на сцені. Жила з того, що прала й шила на людей.

Фру Голт. Потім спробувала відкрити школу танців.

Фру Руммель. Розуміється, нічого з цього не вийшло. Які б це батьки довірили своїх дітей такій особі? Та вона недовго й прожила. Ця білоручка, очевидно, не звична була до праці. Заслабла на груди і померла.

Фру Люнге. Фе, справді брудна історія!

Фру Руммель. Авжеж, уявіть, як це мали пережити Берніки! Це темна пляма на їх сонячному щасті, як одного разу висловився мій чоловік. Через це, люба фру Люнге, ніколи й не згадуйте про ці речі тут, у них.

Фру Голт. І, Бога ради, ні словечка також про зведену сестру.

Фру Люнге. Виходить, у фру Бернік є ще й зведена сестра?

Фру Руммель. Була... на щастя. Тепер, я гадаю, цим родинним зв'язкам уже кінець. Вона була своєрідна особа! Уявіть собі, обстригла волосся, а в дощ ходила в чоловічих чоботях.

Фру Голт. І коли зведений братик... цей безпутний тип... утік і все місто, розуміється, обурювалось, – ви знаєте, що вона утнула?... Вирушила за ним!

Фру Руммель. А скандал який вчинила перед від'їздом, фру Голт!

Фру Голт. І не кажіть!

Фру Люнге. Господи, і вона теж наскандалила?

Фру Руммель. Та ви тільки послушайте, фру Лյонге. Бернік тоді допіру посватався до Бетті Теннесен і прийшов до її тітки під ручку з нею оголосити про заручини...

Фру Голт. Адже Бетті з братом, знаєте, залишилися сиротами...

Фру Руммель. І раптом Лона Гессель підводиться зі стільця і – бац вишуканого, освіченого Карстена Берніка по щоці! У нього тільки у вухах залящало!

Фру Лյонге. Нечувана річ!

Фру Голт. Це свята правда.

Фру Руммель. А потім склала свій чемодан і подалась в Америку.

Фру Лյонге. Мабуть, сама націлялася вийти за Берніка?

Фру Руммель. Ще б пак! Вона, очевидно, уявляла, що саме з них і вийде добра пара, коли він повернеться з Парижа.

Фру Голт. Так, ви уявіть, що собі забрала в голову. Бернік, світський молодий чоловік, кавалер у повному розумінні цього слова, улюбленець дам...

Фру Руммель. І в той же час такий пристойний, такий моральний, фру Голт!

Фру Лյонге. Що ж ця фрекен Гессель почала робити в Америці?

Фру Руммель. Бачите, тут завіса опускається і навряд чи слід її піднімати, як висловився одного разу мій чоловік.

Фру Лյонге. Що це значить?

Фру Руммель. Ви ж розумієте, сім'я, звичайно, не підтримує з нею ніяких зносин; але все місто знає, що вона там співала для заробітку по трактирах...

Фру Голт. І читала якісь публічні лекції...

Фру Руммель. Видала якусь нісенітну книжку...

Фру Лյонге. Скажіть на милість!

Фру Руммель. Так, очевидно, Лона Гессель теж одна з темних плям на сімейному щасті Берніків. Тепер ви про все знаєте, фру Лյонге, і, їй же богу, я заговорила про це тільки для того, щоб ви були обережніші.

Фру Лյонге. Та вже будьте спокійні. Але бідна Діна Дорф! Мені її шкода від щирого серця.

Фру Руммель. Ну, якраз для неї це було просто щастям. Ви подумайте, якби вона виросла у таких батьків! Ми, звичайно, всі про неї подбали і опікувалися нею, як могли. Потім Марта Бернік настояла, щоб її взяли сюди в дім.

Фру Голт. Але вона завжди була трудною дитиною. Ви розумієте – усі ці погані приклади... Такі, як вона, не те, що наші діти; з нею доводиться діяти обережно, все більше ласкою, фру Лյонге.

Фру Руммель. Цить... Ось вона! *(Голосно.)* Так, справді, Діна така люба дівчина... Ах, ти прийшла, Діно? А ми тут розбирали білизну.

Фру Голт. Як смачно пахне твій кофе, Дінусю. Чашечка ось такого ранкового кофе...

Бетті *(з тераси)*. Прошу сюди.

Марта і Діна допомагають служниці подати все, що треба, до столу. Усі дами розміщуються на терасі і поводяться з Діною перебільшено нестливо. Трохи згодом вона переходить до зали і шукає свою роботу.

Бетті *(за столом на терасі)*. Діно, а ти хіба не хочеш?

Діна. Ні, дякую, мені не хочеться. *(Сідає з роботою.)*

Рерлун, обмінявшись кількома словами з фру Бернік, входить до зали.

Рерлун *(удаючи, що йому треба щось взяти зі столу, тихо)*. Діно!

Діна. Що?

Рерлун. Чому ви не хочете лишатись там?

Діна. Коли я принесла кофе, я догадалася по обличчю приїжджої дами, що мова йшла про мене.

Рерлун. А яка вона була люб'язна з вами, це ви помітили?

Діна. Я цього не терплю.

Рерлун. Вдача у вас непокірлива, Діно.

Діна. Так.

Рерлун. Але чому ж?

Діна. Така вже я є.

Рерлун. Чом би вам не спробувати змінитись?

Діна. Ні.

Рерлун. Чому?

Діна (*глянувши на нього*). Адже я належу до морально зіпсованих.

Рерлун. Так не годиться, Діно.

Діна. Мама теж була морально зіпсована.

Рерлун. Хто вам наговорив такого?

Діна. Ніхто. Мені ніколи нічого не кажуть. Чому не кажуть? Усі поведуться зі мною так обережно, ніби я одразу розіб'юся, якщо... О, як я ненавиджу це добросердя...

Рерлун. Люба Діно, я добре розумію, що вам тут тяжко, але...

Діна. Ах, мені б тільки вирватися звідси! Я б зуміла пробити собі дорогу, якби мене не оточували такі... такі...

Рерлун. Які такі?

Діна. Такі пристойні й високоморальні люди.

Рерлун. Ви це несерйозно, Діно.

Діна. Ви прекрасно розумієте, як це серйозно з мого боку. Гільду й Нетту щодня приводять сюди, щоб вони служили мені за приклад. Але мені ніколи не стати такою зразковою. Та я й не хочу бути такою. О, тільки б мені вирватися звідси, – я певна, я стала б справжньою людиною.

Рерлун. Ви й так людина хороша, дорога Діно.

Діна. А яка мені з цього користь тут?

Рерлун. Значить, поїхати звідси... Ви серйозно думаете про це?

Діна. Я б і одного дня тут не залишилась, якби не було вас.

Рерлун. Скажіть мені, Діно, чому, власне, ви так охоче буваєте зі мною?

Діна. Тому що ви вчите мене багато чого прекрасного.

Рерлун. Прекрасного? Ви звете прекрасним те, чого я можу навчити вас?

Діна. Так. Або, вірніше, ви не вчите мене, але, коли я слухаю вас, мені відкривається так багато прекрасного.

Рерлун. Як ви це розумієте – що таке прекрасне?

Діна. От ніколи про це не думала.

Рерлун. Так подумайте зараз. У чому ж, по-вашому, прекрасне?

Діна. Прекрасне – це величне... і дуже далеко...

Рерлун. Гм... Дорога Діно, я так щиро заклопотаний вашою долею.

Діна. І тільки?

Рерлун. Ви ж, звичайно, знаєте, як безмежно ви мені дорогі...

Діна. Якби на моєму місці була Гільда чи Нетта, ви не боялися б, щоб це помітили інші.

Рерлун. Ах, Діно, вам важко судити про тисячі обставин, які... Коли людина поставлена на сторожі моральних підвалин суспільства, в якому вона живе, то... потрібна особлива обережність. Коли б я тільки був певний, що мої наміри правильно витлумачать... Ну, та це бай- дуже... Ви потребуєте допомоги, і вам за всяку ціну треба допомогти, Діно. Чи згодні ви... коли я прийду... коли обставини дозволять мені прийти і сказати вам: ось вам моя рука, – ви приймете її і будете моєю дружиною? Ви даєте мені слово, Діно?

Діна. Так.

Рерлун. Дякую, дякую! Адже і для мене... О Діло, ви для мене така дорога! Цить!.. Іде хтось. Діло, заради мене, ідіть до них.

Діна виходить на терасу до кофейного столу.

З лівого боку, з кабінету виходять Руммель, Санстад, Вігелан і, нарешті, Бернік з купою паперів у руках.

Бернік. Ну, значить, справа вирішена.

Вігелан. Так, отже, з Богом.

Руммель. Вирішена, Берніку. Ти знаєш, слово норвежця міцне, як скелі Довре!

Бернік. І ніхто не зрадить, ніхто не відстане, незважаючи ні на яку опозицію?

Руммель. Ми з тобою вкупі. В огонь і в воду!

Гільмар (*входить з тераси*). Уводу? Дозвольте запитати, це у вас залізниця канула у воду?

Бернік. Ні, навпаки, вона піде...

Руммель. На всіх парах, пане Теннесен.

Гільмар (*наближаючись*). Справді?

Рерлун. Яким чином?

Бетті (*на дверях тераси*). Дорогий Карстене! У чому, власне, справа?

Бернік. Ах, Бетті, любонько, тобі це нецікаво. (*До трьох комерсантів, що ввійшли з ним.*)

Тепер ми повинні розіслати підписні листи: чим швидше, тим краще. Само собою, ми четверо підпишемося першими. Наше становище в суспільстві зобов'язує нас не шкодувати сил.

Санстад. Розуміється, пане консул.

Руммель. Слово дане, і справа мусить піти якнайкраще.

Бернік. О, я ніскільки не турбуюсь про те, які будуть результати. Треба тільки, щоб кожний з нас обстоював цю справу в своєму колі. Коли ж їй буде забезпечене співчуття всіх верств суспільства, тоді, само собою, доведеться взяти участь і міському самоврядуванню.

Бетті. Ні, справді ж бо, Карстене, дай і нам послухати. Іди сюди і розкажи...

Бернік. О Бетті, люба, це рішуче не дамська справа.

Гільмар. Значить, ти все-таки вирішив узятися за цю залізницю?

Бернік. Розуміється.

Рерлун. Але торік, пане консул...

Бернік. То була інша річ. Тоді йшлося про приморську лінію...

Вігелан. А вона зовсім зайва, пане ад'юнк. Адже в нас є пароплави...

Санстад. І, крім того, вона обійшлася б надто дорого...

Руммель. І йшла б просто врозріз з насущними інтересами міста.

Бернік. А найголовніше – не принесла б користі широким верствам населення. От чому я тоді й не погодився, і було прийнято проект внутрішньої лінії.

Гільмар. Так, але ця лінія не зачепить сусідні міста.

Бернік. Вона зачепить наше місто, любий Гільмаре, тому що ми проведемо до себе вітку.

Гільмар. Ах, так! Значить, новий задум.

Руммель. І задум чудовий – еге ж?

Рерлун. Гм!..

Вігелан. Не можна заперечувати, що саме провидіння ніби призначило цю місцевість для такої вітки.

Рерлун. Ви це серйозно говорите, пане Вігелан?

Бернік. Так, признаюся, я теж вбачаю ніби перст долі в тому, що я під час своєї весняної ділової поїздки випадково потрапив у долину, де мені раніше не доводилось бувати. І тут, наче блискавка, промайнула в мене думка: от де зручно провести до нас вітку. Я вирядив інженера на розвідку. І ось у мене вже всі попередні плани й кошториси, – все в порядку.

Бетті (*все ще стоячи з іншими дамами в дверях тераси*). Але як же це, любий Карстене, ти все приховував від нас?

Бернік. Дорога Бетті, вам би все-таки не зрозуміти справжню суть діла. А втім, я до сьогоднішнього дня нікому і словом про це не згадував. Але тепер настала рішуча хвилина; тепер час діяти відверто і енергійно. Нехай би мені навіть довелося ризикнути всім своїм майном, я все ж дійду до кінця.

Руммель. І ми з тобою, Берніку. Можеш розраховувати на нас.

Рерлун. Ви справді покладаєте такі великі надії на цю справу, панове?

Бернік. Ще б пак! Яким могутнім важелем це стане для піднесення всього нашого суспільства! Подумайте тільки, які лісові угіддя стануть доступні, які багаті рудники відкриються для розробки! А гірські річки з незліченними водоспадами? Яке широке поле для фабричної діяльності!

Рерлун. І вас не турбує, що жваві стосунки з зіпсованим зовнішнім світом...

Бернік. Будьте спокійні, пане ад'юнкт. Наше роботяще містечко, хвалити Бога, утвердилось тепер на міцних моральних підвалинах. Ми всі докладали зусиль до оздоровлення ґрунту, якщо можна так висловитись, і так будемо продовжувати, кожний у своїй сфері. Ви, пане ад'юнкт, продовжуйте вашу плідну діяльність у школі й сім'ї, ми, люди практичного життя, зміцнюватимемо суспільство, підносячи в міру можливості добробут широких верств населення, а наше жіноцтво, – прошу вас сюди, ближче, добродійки, вам слід це послухати, – наше жіноцтво, скажу я, наші дружини й дочки нехай продовжують невтомно служити справі добродійності і бути взагалі підтримкою і втіхою для своїх близьких, як моя дорога Бетті і Марта для мене з Улафом. *(Оглядаючись.)* А де ж Улаф?

Бетті. Ах, зараз канікули, його й не втримаєш дома.

Бернік. Ну, значить, знов утік на пристань! Побачиш, він не вгамується, поки не скоїться якесь лихо.

Гільмар. Ото!.. Трохи погратися зі стихіями...

Фру Руммель. Як це мило з вашого боку, пане Бернік, що ви такі віддані своїй сім'ї!

Бернік. Так, адже сім'я – це ядро суспільства. Хороша сім'я, чесні, вірні друзі, маленьке, тісне коло, куди не можуть вторгнутись ніякі шкідливі елементи...

Управитель Крап входить з правого боку з листами й газетами.

Крап. Іноземна пошта, пане консул, і телеграма з Нью-Йорка.

Бернік *(взявши телеграму)*. А! Від судновласників «Індіанки».

Руммель. Що, пошта прибула? Ну, я мушу відкланятися.

Вігелан. І я теж.

Сан стад. До побачення, пане консул.

Бернік. До побачення, до побачення, панове. Не забудьте, сьогодні о п'ятій годині засідання.

Руммель, Вігелан, Санстад. Так, так, гаразд, будемо. *(Виходять праворуч.)*

Бернік *(прочитавши телеграму)*. Ні, це зовсім по-американськи. Просто обурливо!

Бетті. Господи, Карстене, що таке?

Бернік. Ось, пане Крап, прочитайте.

Крап *(читає)*. «Якомога менший ремонт; спустити «Індіанку», як тільки буде на плаву; час сприятливий; в крайньому разі піде з вантажем»... Справді, що й казати!

Бернік. Піде з вантажем! Ці панове чудово знають, що з таким вантажем судно піде на дно, як камінь, коли б щось трапилося.

Рерлун. Ось вони – ці хвалені умови життя у «великому світі».

Бернік. Ви маєте рацію – ані найменшої турботи про людське життя, коли справа зв'язана з баришами. *(Крапу.)* Можна спустити «Індіанку» днів через чотири-п'ять?

Крап. Так, якщо пан Вігелан погодиться, щоб ми поки припинили роботи на «Пальмі».

Бернік. Гм... не погодиться він. Ну, ви займіться, будь ласка, кореспонденцією... Заждіть, ви не бачили на пристані Улафа?

Крап. Ні, пане консул. *(Виходить до кабінету.)*

Бернік *(знову кинувши погляд на телеграму)*. Ризикувати життям вісімнадцяти чоловік – для цих панів нічого не значить.

Гільмар. Що ж, покликання моряка – боротися зі стихіями. Як це мусить лоскотати нерви, коли між тобою й пучиною тільки тонка дошка...

Бернік. Чи знайдеться у нас хоч один судовласник, який пішов би на таке? Ні одного, ні одного!... *(Побачивши Улафа.)* Ну, хвалити Бога, цілий...

У садок вбігає з вулиці Улаф з вудкою в руці.

Улаф *(ще з саду)*. Дядю Гільмаре, я був унизу і бачив пароплав.

Бернік. Ти знову був на пристані?

Улаф. Ні, тільки на човні. Уяви, дядечку, висадився цілий цирк з кіньми й звірятами. І страх скільки пасажирів!

Фру Руммель. Нарешті ми дочекались цирку!

Рерлун. Ми?... Я принаймні...

Фру Руммель. Ну, звичайно, не ми, а...

Д і н а. Мені б дуже хотілося подивитись цирк.

Улаф. І мені теж.

Гільмар. Дурненький! Ну, що там дивитись? Усе – лише дресировка. Інша річ, коли нау-чос мчить крізь пампаси на своєму вогненному мустангу. Ну, та в таких жалюгідних містеч-ках...

Улаф *(термосить Марту за руку)*. Тьотю Марто, поглянь, поглянь – он де вони!

Фру Голт. їй-богу, вони!

Фру Лյонге. М-м, які противні!

Велика кількість пасажирів і натовп городян проходять вулицею.

Фру Руммель. Здається, страшенні блазні. Подивіться, фру Голт, на оцю, в сірому платті: тягне на спині саквояж!

Фру Голт. Подумайте! Начепила його на ручку парасольки! Мабуть, мадам директорша.

Фру Руммель. А ото либонь і сам директор... той, з бородою. Виглядає справжнім роз-бійником. Не дивись на нього, Гільдо!

Фру Голт. Іти теж, Нетто!

Улаф. Мамо, директор нам уклоняється!

Бернік. Що таке?

Бетті. Що ти кажеш, Улафе?

Фру Руммель. їй-богу, і ця жінка вклоняється!

Бернік. Це вже занадто!

Марта *(мимоволі скрикує)*. А!..

Бетті. Що з тобою, Марто?

Марта. Нічого, мені тільки здалося...

Улаф *(не тямлячи себе з радості)*. Дивіться, дивіться! Ось і всі інші з кіньми й звірятами, а онде й американці. Усі матроси з «Індіанки».

Чути «Янкі Дудл» під акомпанемент кларнета й барабана.

Гільмар *(затикаючи вуха)*. Ух, ух, ух!

Рерлун. Я так міркую, чи не ретируватись нам трохи, добродійки? Це нас не обходить. Займемось знову нашою роботою.

Бетті. Чи не запнути завіси?

Рерлун. Так, так; я й сам подумав.

Дами сідають до столу. Рерлун зачиняє скляні двері на терасу і спускає завіси на цих дверях і на вікнах; у кімнаті стає напівтемно.

Улаф *(заглядаючи за завісу)*. Мамо, директорська мадам умивається біля фонтана.

Бетті. Як? Просто на площі?

Фру Руммель. Серед білого дня!

Гільмар. Ну, якби я подорожував у пустелі і мені попалася водойма, я б теж не задумуючись... Ух, цей жажливий кларнет!

Рерлун. Слід би поліції втрутитись.

Бернік. Ну, до іноземців не можна бути надто суворими, ця публіка позбавлена вродженого почуття пристойності, яке тримає нас у належних межах. Нехай собі бешкетують. Що нам до того? Усі ці вільності, які суперечать добрим звичаям і традиціям, на щастя, чужі нашому суспільству, якщо можна так висловитись... Це ще що таке?!

Стороння дама швидко входить у двері з правого боку.

Всі дами (*тривожно, пошепки*). Наїзниця, директорська мадам...

Бетті. Боже, що це означає?

Марта (*скочивши з місця*). Ах!

Дама. Здрастуй, люба Бетті! Здрастуй, Марто! Здрастуй, зятю!

Бетті (*скрикує*). Лона!

Бернік (*відсахнувшись*). Слово честі!..

Фру Голт. Боже милостивий!

Фру Руммель. Не може бути!

Гільмар. Ну!.. Ух!..

Бетті. Лона... Та невже?

Лона. Чи це я? Так, присягаюся, це я. Можете мене обняти, не соромтесь.

Гільмар. Ух! Ух!

Бетті. І ти тепер приїхала сюди, як...

Бернік. І збираєшся виступати прилюдно?

Лона. Виступати? Як виступати?

Бернік. Я гадав... у цирку...

Лона. Ха-ха-ха! Та ти при розумі, зятю? Ти думаєш, я з трупи наїзників? Ні, я хоч і перепробувала всякої всячини, і по-всякому дуріла...

Фру Руммель. Гм!

Лона...але наїзницею не бувала.

Бернік. Виходить, все-таки не...

Бетті. Ох, слава Богу!

Лона. Ні, ми приїхали самі по собі, як і інші добрі люди; правда, другим класом, але до цього нам не звикати.

Бетті. Ти кажеш: ми?

Бернік (*зробивши крок до Лони*). Хто це ми?

Лона. Розуміється, я з хлопчиськом.

Усі дами. З хлопчиськом?

Гільмар. Як?!

Рерлун. Ну, скажу я вам!

Бетті. Що ти говориш, Лоно?

Лона. Розуміється, я кажу про Джона, у мене ж немає іншого хлопчиська, окрім Джона, або Йогана, як ви його тут кликали.

Бетті. Йоган!..

Фру Руммель (*тихо до фру Люнге*). Безпутний брат!

Бернік (*повільно*). Йоган з тобою?

Лона. Так, звичайно; хіба я поїхала б без нього? Але у вас у всіх такі смутні обличчя, сидите в темряві, шиєте щось біле... Чи не помер хтось із рідних?

Рерлун. Добродійко, перед вами гурток для врятування морально зіпсованих...

Лона (*стиха*). Що ви кажете? Ці симпатичні, скромні дами?...

Фру Руммель. Ну, це, скажу я вам!..

Лона. А, розумію, розумію!.. Чорт забирай, та це ж фру Руммель! А ось і фру Голт! Так, ми з вами з тих часів не помолодшали... Але послухайте, друзі мої, нехай морально зіпсовані тепер трошки почекають, вони не стануть від цього гіршими. В таку радісну годину...

Рерлун. Година повернення не завжди година радощів.

Лона. О-о? Ви так тлумачите Біблію, пане пастор?

Рерлун. Я не пастор.

Лона. Ну, то, певно, будете ним. Але – фе-фе-фе! – якою гниллю тхне від цієї «моральної» білизни! Ніби від савана. Я, бачите, звикла до свіжого повітря прерій.

Бернік (*втираючи лоб*). Так, справді, тут щось душно.

Лона. Почекай, почекай; ось зараз виберемось із склепу. (*Розсуваючи завіси.*) Нехай мій хлопчисько покажеться при повному освітленні. Ось покажу я вам молодця – перший сорт!

Гільмар. Ух!

Лона (*розчиняє двері й вікна*). Дайте йому тільки спершу почиститися в готелі. На пароплаві замурзався, як свиня.

Гільмар. Ух! Ух!

Лона. «Ух!» Та це ж... (*Звертаючись до інших і вказуючи пальцем на Гільмара.*) Він усе ще тут швендяє та ухає?

Гільмар. Я не швендяю, я лікуюсь...

Рерлун. Гм, добродійко, я не думаю...

Лона (*побачивши Улафа*). Це твій, Бетті? Дай-но лапу, хлопче! Чи ти боїшся своєї старої, бридкої тітки?

Рерлун (*беручи книгу під пахву*). Я не думаю, добродійки, щоб у нас був сьогодні настрій продовжувати нашу роботу. Але ж завтра ми знову зберемось?

Лона (*в той час, як сторонні дами підводяться і прощаються*). Гарзд, зберемось. Буду обов'язково.

Рерлун. Ви?... Дозвольте запитати, добродійко, що ви збираєтесь робити в нашому гуртку?

Лона. Провітрити його, пане пастор!

Дія друга

Там же.

Бетті сидить сама біля робочого столу і шиє. Трохи згодом з правого боку входить Бернік, у капелюсі і рукавичках, з палицею в руці.

Бетті. Ти вже повернувся, Карстене?

Бернік. Так; до мене зайде один...

Бетті (*зітхаючи*). Так, мабуть, Йоган знов завітає.

Бернік... зайде один добродій, кажу я. (*Поклавши капелюх.*) Куди ж це всі дами сьогодні поділися?

Бетті. Фру Руммель з дочкою сьогодні зайняті.

Бернік. Прислали сказати?

Бетті. Так, у них сьогодні багато діла вдома.

Бернік. Зрозуміло. Інші, ясна річ, теж не придуть?

Бетті. Так, їм теж сьогодні нема коли.

Бернік. Я це міг би сказати зарані. Де Улаф?

Бетті. Я його відпустила пройтися з Діною.

Бернік. Гм... З Діною, з цією вітрогонкою... Не встиг Йоган приїхати, як вона вже й прилипла до нього!

Бетті. Але, друже мій, Діна ж нічого ніколи не знає...

Бернік. Ну, то Йогану принаймні слід би бути настільки тактовним, щоб не приділяти їй особливої уваги. Я помітив, якими очима Вігелан на це дивився.

Бетті (*впускаючи роботу на коліна*). Карстене, ти можеш зрозуміти, навіщо вони повернулися?

Бернік. Гм... У нього, бач, там якась ферма, і справи, очевидно, не блискучі. Лона вчора дала зрозуміти, що їм доводиться їздити другим класом.

Бетті. На жаль, це, мабуть, так і є. Але як вона могла з ним приїхати? Вона?! Після тієї смертельної образи тобі...

Бернік. Ах, не думай про ці давні історії.

Бетті. Та хіба ж я можу зараз думати про щось інше? Адже він мені брат... Та й не про нього я турбуюсь... Але тобі скільки може бути неприємностей, Карстене. Я страшенно боюся, що...

Бернік. Чого ти боїшся?

Бетті. Хіба не можуть заарештувати його за ті гроші, які пропали у твоєї матусі?

Бернік. Пусте! Хто може довести, що гроші пропали?

Бетті. Ах, Боже мій, та про це ж, на жаль, усе місто знає, і ти сам казав...

Бернік. Я нічого не казав. І місто нічого ніколи не знає, все це були тільки плітки.

Бетті. Який ти великодушний, Карстене!

Бернік. Кажу тобі, викинь з голови оці спогади! Ти сама не знаєш, як мені прикро від того, що ти все це розкопуєш. (*Походжає туди й сюди і раптом жбурляє палицю.*) І принесло ж їх саме тепер, коли мені необхідна цілковита прихильність суспільства і преси... Тепер полетять всілякі кореспонденції до газет сусідніх міст... Добре я прийму несподіваних родичів чи погано – все зуміють перетлумачити. Почнуть порпатися в старому мотлоху, як оце ти зараз. У такому суспільстві, як наше... (*Жбурляє рукавички на стіл.*) І ні з ким поговорити, ні на кого спертися!

Бетті. Ні на кого, Карстене?

Бернік. Та на кого ж?... І треба ж їм було сісти мені на шию саме тепер! Немає сумніву, вони влаштують який-небудь скандал – особливо вона. Чиста біда мати таких родичів!

Бетті. Я ж не винна, що...

Бернік. В чому ти не винна? Що ти їм рідня? Свята істина.

Бетті. І не кликала ж я їх додому...

Бернік. Ну, знову все спочатку! Я їх не кликала, та я їх не виписувала, не тягла сюди силоміць! Напам'ять уже знаю всю ієреміаду.

Бетті *(плаче)*. Який ти... недобрий!

Бернік. Оце прекрасно! Заплач іще, щоб задати більше роботи довгим язикам. Облиш ці дурниці, Бетті! Іди на терасу. Сюди можуть прийти. Ще побачать господиню з червоними очима. От було б чудово, якби по місту пішов поголос, що... Чуєш? Хтось іде коридором.

У двері стукають.

Увійдіть!

Бетті виходить з роботою на терасу. Суднобудівник Еуне входить з правого боку.

Еуне. Моє вшанування, пане консул.

Бернік. Здрастуйте. Мабуть, догадалися, чому я послав за вами?

Еуне. Управитель казав учора, що пан консул ніби незадоволені тим, що...

Бернік. Я незадоволений усім станом справ на верфі, Еуне. Ремонт суден у вас не посувається. «Пальмі» вже давно слід би бути в дорозі. Вігелан щодня заходить і набридає мені. Важкий компаньйон!

Еуне. «Пальма» може вийти в море післязавтра.

Бернік. Нарешті! Ну, а те американське судно, яке стоїть тут цілих п'ять тижнів і...

Еуне. «Індіанка»? Я так зрозумів, що передусім треба зробити все можливе на вашому власному судні.

Бернік. Я не давав вам ніяких підстав для подібного припущення. Слід було зробити все можливе і на «Індіанці», а цього не зроблено.

Еуне. Днище все прогнило, пане консул; чим більше латаємо, тим гірше.

Бернік. Причина не в цьому. Управитель Крап відкрив мені всю правду. Ви не вмієте працювати з новими машинами, які я завів, або, вірніше, не хочете з ними працювати.

Еуне. Пане консул, мені вже за п'ятдесят. Я змалечку звик до старого способу праці.

Бернік. Він більше не підходить. Не подумайте, Еуне, що я турбуюсь про бариші; на щастя, я не маю в цьому потреби. Але в мене є обов'язок перед суспільством, в якому я живу, і перед фірмою, яку я очолюю. Якщо я не обстоюватиму прогрес, то його й не дочекались тут.

Еуне. Я теж за прогрес, пане консул.

Бернік. Так, для вашого обмеженого кола, для робітничого класу. О, я знаю вашу агітацію. Ви виголошуєте промови, баламутите народ, а коли справа доходить до прогресу на практиці, – взяти хоча б нові машини, – ви тоді не хочете брати участі; ви боїтесь.

Еуне. Так, я й справді побоююсь, пане консул, мені страшно за багатьох з тих, кого ці машини позбавляють шматка хліба. Ви, пане консул, часто говорите про свій обов'язок перед суспільством; але, мені здається, суспільство теж має свої обов'язки. Як сміють наука і капітал пускати в дію нові винаходи, поки суспільство не виховало покоління, яке може ними користуватись?

Бернік. Ви надто багато читаете і розумієте, Еуне. Для вас це не підходить. Це вселяє в вас незадоволення своїм становищем.

Еуне. Не те, пане консул; але я не можу байдуже дивитись, як звільняють одного за одним тямущих робітників і позбавляють їх хліба через ці машини.

Бернік. Гм! Винайдення книгодрукування також позбавило хліба силу-силенну писців.

Еуне. Чи ви б так само розцінювали цей винахід, пане консул, якби ви самі були тоді писцем?

Бернік. Я вас покликав не для диспуту. Я послав за вами, щоб сказати вам: «Індіанка» має бути готова до виходу в море післязавтра.

Еуне. Але, пане консул...

Бернік. Післязавтра, чуєте! Одночасно з нашим власним судном і ні години пізніше. Я маю серйозні підстави поспішати. Ви читали сьогодні газету? Ну, то знаєте, що американці знов бешкетували. Цей розбещений набрид скоро все місто поставить догори ногами; жодна ніч не минає без бійки в трактирі або на вулиці, – про інші неподобства я вже й не згадую.

Еуне. Люди погані, це правда.

Бернік. А кого звинувачують у цих неподобствах? Мене! На мене все скидають. Ці газетні писаки досить прозоро натякають, що ми зайняті головним чином власним судном. Я поставив собі за мету впливати на співгромадян силою свого прикладу, і що ж? – я повинен терпіти подібні вихватки?... Ні, я цього не потерплю. Я не можу дозволити отак принижувати моє добре ім'я.

Еуне. Ну, репутація пана консула така міцна, що витримає і це, і значно більше.

Бернік. Не тепер! Саме тепер мені потрібна цілковита пошана, цілковите співчуття усіх співгромадян. Я затіяв велике діло, як ви, мабуть, чули, і якщо підступним людям пощастить хоч трішечки похитнути безумовне довір'я до мене суспільства, – це може завдати мені чимало клопоту. Через це я за всяку ціну хочу заткнути рота усім отим злісним газетним писакам і тому призначив вихід судна на післязавтра.

Еуне. Чом би й не на сьогодні ввечері?

Бернік. По-вашому, я вимагаю неможливого?

Еуне. Так, з тією робочою силою, яку ми зараз маємо...

Бернік. Гаразд, гаразд; тоді доведеться нам пошукати нових сил...

Еуне. Невже ви хочете звільнити ще когось із старих робітників?

Бернік. Ні, про це я не думаю.

Еуне. Та це, мабуть, наробило б галасу і в місті, і в газетах.

Бернік. Дуже можливо; ми і не підемо на це. Але якщо «Індіанка» не буде готова до відплиття післязавтра, я звільню... вас.

Еуне (*здригнувшись*). Мене? (*Сміється*.) Ну, це ви жартуєте, пане консул.

Бернік. Не дуже на це розраховуйте.

Еуне. Вам могло спасти на думку звільнити мене? Мене, коли і батько мій і дід все своє життя проробили на верфі, як і я сам...

Бернік. Хто ж мене змушує?...

Еуне. Ви від мене вимагаєте неможливого, пане консул.

Бернік. Для доброї волі немає нічого неможливого. Так чи ні? Дайте мені рішучу відповідь, або ви одержите розрахунок негайно.

Еуне (*зробивши крок до нього*). Пане консул, чи ви добре зважили, що значить звільнити старого робітника? Ви скажете: хай собі знайде інше місце. Припустимо, він і може знайти, та хіба на цьому справа скінчиться? Побували б ви, пане консул, у домі звільненого робітника в той вечір, коли він повертається додому і ставить у куток свій ящик зі струментом...

Бернік. Ви думаєте, мені легко вас звільнити? Хіба ж я не був завжди хорошим хазяїном?

Еуне. Тим гірше, пане консул. Саме тому мої домашні і не стануть винуватити вас. Мені вони нічого не скажуть, не посміють. Але поглядатимуть на мене нищечком і будуть думати: мабуть, заслужив. От цього я не зможу витерпіти. Хоч я й проста людина, та звик бути першим серед своїх. Моя скромна сім'я... теж маленьке суспільство, пане консул. І я міг служити цьому суспільству підпорою тому, що моя дружина вірила в мене, і діти теж. А тепер усе повинно загинути.

Бернік. Коли інакше не можна, то з двох зол треба вибирати менше і жертвувати інтересами окремих людей заради загальних інтересів. Іншої відповіді я не можу вам дати. Такий є порядок... Але ви уперті, Еуне! Ви не тому постаєте проти моєї волі, що не можете робити інакше, а тому, що не хочете виявити перевагу машин перед ручним способом праці.

Еуне. А ви, пане консул, наполягаєте так на своєму, бо, звільнивши мене, ви принаймні доведете газетам, що справа була не в вас.

Бернік. А якби й так? Ви ж розумієте, про що тепер ідеться? Чи сваритись мені з пресою, чи прихилити її на свій бік у ту мить, коли я розпочинаю значну справу для блага суспільства? Що ж? Хіба я можу зробити інакше? Питання зводиться до того, чи підтримати вас з вашою сім'єю, як ви кажете, чи задушити в зародку сотні інших сімей, які так ніколи і не виникнуть, ніколи не грітимуться біля своїх вогнищ, якщо мені не пощастить провести те діло, в ім'я якого я тепер дію. Тому я й даю вам можливість вибрати.

Еуне. Коли так, то я не маю більше нічого сказати.

Бернік. Гм... Поштивий мій Еуне, я щиро шкодую, що нам доведеться розлучитись.

Еуне. Ми не розлучимось, пане консул.

Бернік. Як це?

Еуне. Ї в простої людини є свої завдання в житті.

Бернік. Звичайно, звичайно. Отже, ви гадаєте, що можете обіцяти?...

Еуне. «Індіанка» буде готова післязавтра. (*Уклоняється і виходить вправо.*)

Бернік. Ага, вдалося все ж зламати його впертість! Я вважаю це доброю прикметою.

Гільмар з сигарою в зубах входить з вулиці в садок.

Гільмар (*на терасі*). Здрастуй, Бетті... Здрастуй, Берніку!

Бетті. Здрастуй!

Гільмар. Плакала, я бачу. Значить, тобі вже відомо?

Бетті. Що відомо?

Гільмар. Що скандал у повному розпалі. Ух!

Бернік. Що це значить?

Гільмар (*входячи в кімнату*). Та от ці двоє американців походжають по вулицях з Діною Дорф.

Бетті теж переходить у кімнату.

Бетті. Не може бути, Гільмаре...

Гільмар. На жаль, це так. Лона дійшла навіть до такої нетактовності, що гукнула на мене, але я, звичайно, удав, ніби не чую.

Бернік. І це, очевидно, не пройшло непоміченим?

Гільмар. Ще б пак! Перехожі спинялись і дивилися нам услід. Чутка поширилася по місту, як огонь по степу, як пожежа в американських преріях. У кожному домі стояли біля вікон, очікуючи, коли вони пройдуть. З-за кожної занавіски стирчали голови... Ух! Ти вже вибач, Бетті, що мене сіпає... Адже це жахливо впливає на нерви. І коли так триватиме, доведеться мені подумати про тривалу поїздку.

Бетті. Але ти міг поговорити з ним і напоумити його...

Гільмар. На вулиці? Ні, красенько дякую. Та й взагалі, як сміє ця людина появлятись тут. Подивимось, чи не вгамують його трошки газети. Вибач, Бетті, але...

Бернік. Ти кажеш, газети? Невже ти чув уже що-не-будь таке?

Гільмар. Еге ж, не без того. Вийшовши від вас учора, я, заради своєї недуги, попрямував до клубу. І тільки-но я ввійшов, усі враз замовкли; значить, мова йшла про двох американців. Раптом входить цей нахаба редактор Гаммер і перед усіма, на весь голос вітає мене з поверненням кузена-багатія.

Бернік. Багатія?

Гільмар. Авжеж, він так і сказав. Я, певна річ, як і слід було, зміряв його поглядом і дав йому зрозуміти, що мені анічогісінько не відомо про багатство Йогана Теннесена. А він каже: «Он як? Дивно! В Америці звичайно щастить тим, кому є з чим почати, а ваш кузен, як відомо, поїхав туди не з порожніми руками».

Бернік. Гм! Зроби ти мені ласку...

Бетті (*стурбовано*). От бачиш, Карстене...

Гільмар. Як би там не було, я через цього суб'єкта не спав цілу ніч. А він собі походить тут по вулицях, ніби нічого й не сталося. І чом він там не загинув? Просто нестерпно, якими живучими виявляються деякі люди!

Бетті. Господи, Гільмаре, що ти кажеш!

Гільмар. Нічого особливого. Як бачите – не зламав собі шию на залізниці, не попався в лабети каліфорнійському ведмедю або чорноногим індіанцям... навіть не оскальпований... Ух, ось вони!

Бернік (*кинувши погляд на вулицю*). І Улаф з ними!

Гільмар. Ще б пак! Як не нагадати людям, що вони належать до першої сім'ї в місті. Погляньте, погляньте, он усі гультяї повискакували з аптеки, дивляться на них, перешіптуються. Ні, це рішуче не для моїх нервів. І як може людина за таких обставин високо тримати прапор ідеї?...

Бернік. Вони йдуть просто до нас. Слухай, Бетті, моє бажання – щоб ти була з ними якомога люб'язніша.

Бетті. Ти дозволяєш, Карстене?

Бернік. Так, так. І тебе теж прошу, Гільмаре. Сподіваюсь, вони тут не довго лишатимуться. І прошу, ми будемо в своєму колі, а тому жодних натяків; нам треба всіляко стерегтися, щоб якимось не вразити їх.

Бетті. О, який ти великодушний, Карстене!

Бернік. Ну-ну, облишмо це!

Бетті. Ні, дай подякувати тобі і пробач мені, що я так погарячилася... Ти мав повне право...

Бернік. Годі, годі, кажу!

Гільмар. Ух!

Йоган Теннесен з Діною і слідом за ними Лона з Улафом входять у садок.

Лона. Добридень, добридень, любі мої!

Йоган. Скрізь побували, оглядали старі місця, Карстене.

Бернік. Так, так, багато змін, еге ж?

Лона. Скрізь позначається вікопомна корисна діяльність консула Берніка. Ми побували і в парку, який ти подарував місту.

Бернік. А, і там?

Лона. «Дар Карстена Берніка» – красується над входом. З усього видно, ти тут перша персона.

Йоган. І судна в тебе чудові. Я зустрівся з капітаном «Пальми», своїм давнім шкільним товаришем...

Лона. І ще ти спорудив новий будинок для школи. До речі, як я чула, місто завдячує тобі також газовим освітленням і водогоном.

Бернік. Треба ж служити суспільству, в якому живеш.

Лона. Так, це чудово, зятю; зате до чого ж відрадно бачити, як люди тебе цінують. Здається, я не з марнолюбних, та й то не могла втриматись і нагадала декому з наших співрозмовників, що ми рідня...

Гільмар. Ух!

Лона. Ти на це ухаєш?

Гільмар. Ні, я сказав: гм!..

Лона. Ну, та Бог з тобою, бідолахо. А ви, здається, зовсім самі сьогодні?

Бетті. Так, сьогодні ми самі.

Лона. Ми зустріли на площі декого з «високоморальних», вони, видно, страшенно кудись поспішали. Але ж нам ще не пощастило як слід поговорити. Вчора тут були ці три прокладачі нових шляхів, та ще цей пастор.

Гільмар. Ад'юнкт.

Лона. Я його зву пастором... Ну, що ви скажете про мою працю останніх п'ятнадцяти років? Хіба ж не молодець з нього вийшов? Хто б узнав у ньому тепер того навіженого, що втік з батьківщини?

Гільмар. Гм!

Йоган. Ну, Лоно, не вихваляйся надміру.

Лона. Коли ж є чим похвалитись! Та що там! Більше ж я нічого, нічогісінько корисного не зробила. Ну, та тільки завдяки цьому я вже маю право почувати себе не зайвою на світі. Так, Йогане, коли згадаєш, як ми там з тобою починали з чотирма порожніми лапами...

Гільмар. Руками!

Лона. Я кажу – лапами; не дуже чистенькі вони тоді були...

Гільмар. Ух!

Лона. До того ж – порожні.

Гільмар. Порожні? Одначе, скажу я!..

Лона. Що скажеш?

Гільмар. Скажу – ух! (*Виходить на терасу.*)

Лона. Що це з ним?

Бернік. Не звертай на нього уваги; він останнім часом став такий нервовий. Але, може, ти хочеш оглянути наш садок? Ти ще не була там, а в мене саме вільна година.

Лона. Охоче! Повір мені, в думці я часто переносилася сюди, до вас у садок.

Бетті. Там теж сталися великі зміни – ось зараз побачиш.

Бернік, Бетті й Лона виходять у сад, де й гуляють під час дальших сцен.

Улаф (*на дверях тераси*). Дядечку Гільмаре! Знаєш, що спитав у мене дядько Йоган? Чи не хочу я поїхати з ним в Америку!

Гільмар. Та куди тобі, дурнику! Ти ж завжди за материну спідницю тримаєшся...

Улаф. А більше не хочу. Побачиш, коли я виросту великий...

Гільмар. Дурниці! У тебе нема серйозної потреби в чомусь такому – в гарті...

Ідуть обоє в глиб саду.

Йоган (*Діні, яка спинилась у дверях праворуч, щоб скинути капелюшок і струснути порох з плаття*). Як ви розчервонілися від прогулянки.

Діна. Так, це була чарівна прогулянка. Такої чарівної прогулянки ще ніколи в мене не було.

Йоган. Хіба вам не часто доводиться гуляти вранці?

Діна. Доводиться, та тільки все з Улафом.

Йоган. Зрозуміло. Але вас тепер, мабуть, теж більше тягне в садок, ніж лишатись тут.

Діна. Ні, я краще тут лишуся.

Йоган. І я теж. Значить, домовилися – щоранку гулятимем разом.

Діна. Ні, пане Теннесен, не треба цього.

Йоган. Чому? Ви ж обіцяли...

Діна. Так, але добре обміркувавши... Вам не слід зі мною гуляти.

Йоган. Чом же?

Діна. Ви приїжджай, і вам це незрозуміло, але я скажу вам...

Йоган. Що?

Діна. Ні, я краще не скажу вам...

Йоган. Навпаки. Мені ви можете все сказати.

Діна. Ну, я скажу вам: я не така, як інші молоді дівчата. В мені... зі мною... не все гаразд. От вам і не слід...

Йоган. Нічого не розумію. Ви ж не зробили нічого лихого?

Діна. Не я, а... Ні, я нічого більше не казатиму про це. Ви й так дізнаєтесь від інших.

Йоган. Гм!

Діна. А мені самій хотілося б спитати вас про щось інше.

Йоган. Про що ж?

Діна. Кажуть, в Америці не важко пробити собі дорогу.

Йоган. Ну, це не завжди легка справа. Спочатку часто буває скрутно і треба багато працювати.

Діна. Та я б з радістю!

Йоган. Ви?

Діна. Я можу працювати, я дуже, здорова, і тітонька Марта багато зі мною займалася.

Йоган. Так в чому ж справа? Їдьмо з нами.

Діна. Ну, це ви так, жартуєте, ви й Улафу пропонували. І ще ось що мені хотілося б знати: чи там люди дуже... чи вони дуже моральні?

Йоган. Моральні?

Діна. Так, я хочу сказати, чи такі вони всі... пристойні й чеснотливі, як тут?

Йоган. Ну, у всякому разі, вони не такі вже погані, як тут вважають. І вам нема чого боятись.

Діна. Ви мене не зрозуміли. Мені б якраз хотілося, щоб вони були не такими вже пристойними й високоморальними!

Йоган. Не були такими? Якими ж їм бути, по-вашому?

Діна. Мені б хотілося, щоб вони були природними.

Йоган. Мабуть, вони якраз такі.

Діна. Тоді добре б мені туди потрапити.

Йоган. Чудово! От і їдьмо з нами!

Діна. Ні, з вами я б не поїхала. Мені треба самій. О, там я пробилася б; я б стала такою людиною як слід!

Бернік (*у саду коло тераси*). Зажди, зажди, Бетті! Я тобі принесу. Так легко застудитись! (*Входить у залу і шукає шаль дружини.*)

Бетті (*з саду*). Ходи й ти з нами, Йогане! Ми збираємось у грот!

Бернік. Ні, хай Йоган тут побуде. Ось, Діно, візьми цю шаль і йди з ними... Йоган зостанеться зі мною, любя Бетті. Треба ж мені почути про його тамтешнє життя.

Бетті (*з саду*). Ну гаразд, але потім приходьте до нас; ти ж знаєш, де нас шукати.

Бетті, Лона і Діна проходять через сад наліво.

Бернік (*якусь мить дивиться їм услід, потім причиняє другі двері з лівого боку, підходить до Погана і міцно тисне йому обидві руки*). Тепер ми самі, Йогане! Дозволь же подякувати тобі.

Йоган. Може, не варто.

Бернік. Дім, своє сімейне вогнище і щастя, становище в суспільстві – усім я завдячую тобі.

Йоган. Я дуже радий, дорогий Карстене, що з цієї безглуздої історії вийшло хоч щонебудь путнє.

Бернік (*знову потискаючи йому руку*). Спасибі, спасибі! З десятка тисяч жодний не зробив би того, що ти тоді для мене зробив.

Йоган. Чи варто про це говорити! Ми були обоє молоді й легко дивились на життя. Треба ж було кому-небудь узяти вину на себе...

Бернік. Але кому ж найперше, як не самому винуватцеві?

Йоган. Цить! На той час найлегше це було зробити невинному. Я був зовсім вільний, сирота, контора набридла мені до смерті, і я був радий-радісінкий відкараскатись від неї. А в тебе ж була стара мати, до того ж ти допіру потай заручився з Бетті, а вона страшенно тебе любила. Що було б з нею, якби вона дізналася?...

Бернік. Так, так, але ж...

Йоган. І, нарешті, хіба не заради Бетті ти вирішив тоді покінчити цю інтрижку з мадам Дорф? Саме щоб зовсім порвати з нею, ти й прийшов туди того вечора.

Бернік. Так, того злочасного вечора, коли цей п'яниця повернувся додому... Так, Йогане, я пішов тоді заради Бетті, але все-таки... І от ти великодушно звернув на себе усі підозріння і поїхав...

Йоган. Не треба докорів сумління, дорогий Карстене. Ми ж тоді разом так вирішили. Треба було рятувати тебе, а ти був моїм другом. Я страшенно пишався твоєю дружбою. Ще б пак! Я животів тут, – дрібний провінціальний обиватель, а ти повернувся з-за кордону таким поважним, модним кавалером, – пожив і в Лондоні, і в Парижі. І ти зробив мені честь – дозволив бути твоїм приятелем, хоч я був молодший за тебе на чотири роки. Звичайно, ти тоді залицявся до Бетті, – тепер я це розумію, але тоді я страшенно пишався твоєю дружбою. І хто б не пишався? Хто з радістю не пожертвував би собою заради тебе? Тим більше що нічим особливо лихим це не загрожувало. Побалакали б у місті з місяць, та й забули б. А передо мною розкривалась можливість вирватися на волю, побачити білий світ.

Бернік. Гм... Одверто кажучи, дорогий Йогане, тут усі ще не зовсім забули про цю історію.

Йоган. Не забули? Ну і нехай. Мені від цього не буде ні тепло, ні холодно, коли я знов засяду в себе на фермі.

Бернік. То ти, значить, збираєшся знов їхати?

Йоган. Звичайно.

Бернік. Сподіваюсь, однак, не так скоро?

Йоган. Ні, якомога швидше. Я ж тільки заради Лони сюди приїхав.

Бернік. Еге? Як це так?

Йоган. Та бачиш, Лона тепер не така вже молода і останнім часом дуже нудьгує за батьківщиною. Хоч ні за що в цьому не призналася б. (*Усміхаючись.*) Як же можна було залишити без догляду мене, вітрогона, який уже в дев'ятнадцять років устиг так відзначитись...

Бернік. Ну, і...

Йоган. Так, Карстене, як мені не соромно, доводиться признатись тобі...

Бернік. Сподіваюсь, ти не поділився з нею цією історією?

Йоган. Те ж то й воно, що поділився. Знаю, що недобре зробив, та так уже вийшло. Ти й уявити собі не можеш, чим для мене була Лона. Ти її завжди не терпів, але для мене вона була просто рідною матір'ю. В перші роки, коли нам було скрутно, – як вона працювала! І потім, коли я довго хворів, нічого не міг заробляти і неспроможний був перешкодити їй, – вона пішла співати по кофейнях, виголошувала прилюдні промови, за які з неї кепкували, навіть написала якусь книгу, над якою потім сама і плакала і сміялась, – і все це, щоб виходити мене! Чи ж міг я після всього цього байдуже дивитись, як вона, що себе не шкодувала заради мене, всю цю зиму нудилася світом? Я не міг, Карстене. Ну й сказав їй: «їдь, Лono, не бійся за мене, я не такий легковажний, як ти гадаєш». І от тоді вона про все й дізналася.

Бернік. Що ж вона?

Йоган. Вона справедливо розсудила, що, оскільки я насправді не почуваю за собою вини, то чом би й мені не чкурнути сюди погостювати? Але ти не турбуйся, Лона не проговориться, та й я іншим разом триматиму язик за зубами.

Бернік. Так, так, сподіваюсь.

Йоган. Ось моя рука! І не будемо більше говорити про цю давню історію. На щастя, крім цієї дурниці, за нами, сподіваюся, інших не числиться. Тепер я хочу якнайліпше скористатися з тих небагатьох днів, які я ще тут пробуду. Ти не можеш собі уявити, яку чудову прогулянку ми зробили сьогодні вранці. Хто б міг подумати, що з того дівчиська, яке бігало отут у театрі, виходило на сцену у вигляді різних амурчиків... Але що сталося з її батьками?

Бернік. Та я, друже мій, нічого більше не знаю, крім того, що писав тобі незабаром після твого від'їзду. Сподіваюсь, ти одержав обидва мої листи?

Йоган. Як же, як же, обидва. Цей п'яниця покинув її?

Бернік. Так, і потім у п'яному вигляді сам убився на смерть.

Йоган. Вона потім теж недовго прожила? Але ти, звичайно, нишком робив для неї, що міг?

Бернік. Вона була горда, нікому ні про що ні словом не проходила і допомоги ніякої не хотіла приймати.

Йоган. Але ти, у всякому разі, правильно зробив, що взяв до себе Діну.

Бернік. Так, звісно. А втім, власне кажучи, це влаштувала Марта.

Йоган. Ах, Марта? Так, Марта... А де вона сьогодні?

Бернік. Вона?... Якщо вона не зайнята школою, то в неї, напевне, її хворі.

Йоган. Значить, це Марта подбала про дівчину?

Бернік. Так. У Марти завжди був нахил до педагогіки. Через це вона і вступила учителькою в міську школу. Вчинила величезну дурницю.

Йоган. Так, вчора вона виглядала дуже змученою. Я теж боюся, що в неї не досить міцне здоров'я для цього.

Бернік. Ну, щодо її здоров'я можна б не дуже турбуватись. Але для мене це надзвичайно неприємно. Виходить, ніби я, її брат, не бажаю утримувати сестру.

Йоган. Утримувати? Я гадав, що в неї є власні гроші.

Бернік. Ані копійки. Ти, мабуть, пам'ятаєш, як матері тоді було сутужно? Після того, як ти поїхав, вона ще деякий час вела свої справи з моєю допомогою, та для мене це, звичайно, не могло бути вигідним. Тоді я вступив компаньйоном до фірми, але й так діло не пішло. Тому я змушений був усе підприємство взяти на себе, і коли ми провели розрахунок, виявилось, що матусі майже нічого не припадає. Матуся невдовзі після того померла... Ну, і Марта, звичайно, теж залишилась ні при чому.

Йоган. Бідна Марта!

Бернік. Бідна? Це чому ж? Невже ти гадаєш, що я допускаю, щоб вона в чомусь терпіла нестаток? Ні, я смію вважати себе хорошим братом. Вона, розуміється, живе в нас, їсть з нами за одним столом, а заробітку їй цілком вистачає, щоб одягтися як слід. Вона жінка самотня, — чого ж їй ще треба?

Йоган. Гм! У нас в Америці не так міркують.

Бернік. Ще б пак! В Америці, наскрізь просякнутій агітацією. Але в наше маленьке містечко зараза, дякувати Богу, поки ще не пробралася; тут жінки задовольняються скромним становищем. Втім, Марта сама винна. Вона давним-давно могла б влаштуватися пристойно, якби схотіла.

Йоган. Тобто могла б вийти заміж?

Бернік. І навіть зробити прекрасну партію. Їй траплялося кілька таких, як це не дивно: дівчина без ніяких коштів, не молоденька і при тому нічим не видатна...

Йоган. Нічим не видатна?

Бернік. Ну, я ж її не звинувачую в цьому. Я взагалі і не бажав би бачити її іншою. Ти сам розумієш, у такому великому домі, як наш, своя людина завжди придасться.

Йоган. Так, але як це все для неї самої?...

Бернік. Для неї як? Що ж, у неї є про кого і про що піклуватись. Тут і я, і Бетті, і Улаф. Не можна ж усе тільки про себе думати – особливо жінкам. Кожен з нас є членом суспільства, більшого або меншого за обсягом, яке він повинен підтримувати і якому повинен служити. Так принаймні я роблю.

Управитель Крап входить з правого боку.

Ось тобі зразу доказ. Ти гадаєш, я зайнятий тепер особистими справами? Аж ніяк. (*Звертаючись до Крапа.*) Ну?

Крап (*вказуючи на купу паперів, стиха*). Усі купчі готові.

Бернік. Чудово! Прекрасно! Ну, тепер тобі доведеться мені пробачити, зятю. (*Напівголосно і багатозначно.*) Ще раз спасибі, Йогане, і будь певен, що де й чим тільки я можу служити тобі... Ну, та ти мене розумієш!.. Ходімте, пане Крап.

Бернік і Крап ідуть до кабінету.

Йоган (*деякий час дивиться йому вслід*). Гм!.. (*Хоче спуститися в сад, але спиняється, побачивши Марту, яка входить з правого боку, з корзиною в руках.*) Ось і ти, Марто!

Марта. Ах, це ти, Йогане?

Йоган. А ти вже в похід так рано?

Марта. Так. Ти почекай трошки, зараз, мабуть, прийдуть інші. (*Хоче йти наліво.*)

Йоган. Слухай, Марто, ти завжди така зайнята і поспішаєш?

Марта. Я?

Йоган. І вчора ти ніби уникала мене, – мені не пощастило і двох слів з тобою сказати, – і сьогодні...

Марта. Так, але...

Йоган. А колись ми з тобою були нерозлучні... росли разом, грались...

Марта. Ах, Йогане, з тих часів багато води сплигло...

Йоган. Що ж, якихось п'ятнадцять років, не більше, не менше. По-твоєму, я так дуже змінився?

Марта. Ти? О, так, і ти теж, хоча...

Йоган. Що?

Марта. Ні, так, нічого.

Йоган. Ти, здається, не дуже зраділа, що я приїхав?

Марта. Я так довго чекала, Йогане... надто довго.

Йоган. Чекала? Щоб я приїхав?

Марта. Так.

Йоган. Навіщо ж мені, по-твоєму, треба було приїхати?

Марта. Щоб спокутувати свою провину.

Йоган. Мені?

Марта. Хіба ти забув, що через тебе в ганьбі й злиднях померла жінка? Забув, що з твоєї провини були отруєні кращі роки життя дівчини-підлітка?

Йоган. І це мені доводиться чути від тебе, Марто! Невже ж твій брат ніколи...

Марта. Що?

Йоган. Невже він ніколи... Так, так, я хотів сказати, неville в нього ніколи не знайшлося жодного слова на моє виправдання?

Марта. Ах, Йогане, ти ж знаєш суворі правила Карстена.

Йоган. Гм... звичайно, звичайно, я знаю суворі правила мого давнього друга Карстена. Але тут... Ну гаразд. Я тільки-но говорив з ним. Він, здається, помітно змінився.

Марта. Що це ти! Карстен завжди був чудовою людиною.

Йоган. Я не про те... Ну гаразд, обилимо це... Гм... Тепер я розумію, як ти на мене дивилась. Ти чекала повернення блудного сина.

Марта. Слухай, Йогане, я скажу, як я на тебе дивилась. (*Вказуючи рукою в садок.*) Бачиш, з ким грає Улаф? Це Діна. Пам'ятаєш той безладний лист, який ти написав мені перед від'їздом? Ти просив мене вірити в тебе. І я вірила, Йогане. Все те погане, про що тут потім ходили чутки, я приписувала помилці, легковажності, а не лихій волі...

Йоган. Як це розуміти?

Марта. О, ти, напевне, розумієш мене. І ні слова більше про це. Поїхати звідси тобі треба було неодмінно, щоб почати нове життя. А я, твоя подруга з дитячих літ, замінила тебе тут. Я прийняла на себе обов'язки, про які ти забув або яких не міг виконати. Я кажу тобі це, щоб ти хоч у цьому не дорікав собі. Для ображеної дівчинки я стала матір'ю, виховала її, як зуміла...

Йоган. І занапастила заради цього все своє життя!

Марта. Ні, не занапастила. Але ти повернувся пізно, Йогане.

Йоган. Марто... якби я міг тобі відкрити... Ну, дозволь мені принаймні подякувати тобі за твою вірну дружбу.

Марта (*сумно усміхаючись*). Гм... Значить, ми з тобою тепер про все поговорили, Йогане. Цить... хтось іде. Прощай, я не можу зараз... (*Виходить наліво.*)

Із саду входить Лона і слідом за нею Бетті.

Бетті (*ще з саду*). Ради Бога, Лоно, як же можна!

Лона. Одчепись, мені треба поговорити з ним.

Бетті. Це ж буде страшенний скандал!.. А, ти ще тут, Йогане!

Лона. Ну, хлопче, гайда! Годі тобі киснути тут у кімнаті. Мерщій у садок, побалакай там з Діною.

Йоган. Я саме й збирався.

Бетті. Але...

Лона. Слухай, Джоне, ти добре придивився до Діни?

Йоган. Думаю, що придивився.

Лона. Тобі й слід дивитись пильно, хлопчику. Це таки дещо для тебе.

Бетті. Лоно!..

Йоган. Для мене?

Лона. Авжеж, я хочу сказати, – щоб подивитись. Ну іди ж.

Йоган. Іду, іду, з приємністю. (*Виходить до саду.*)

Бетті. Лоно, я просто остовпіла. Не може бути, щоб ти це серйозно.

Лона. Слово честі. Та хіба ж це не свіжа, здорова й правдива натура? Саме дружина для Джона. Ось така йому й потрібна там. Це не те, що якась літня зведена сестра.

Бетті. Але Діна! Діна Дорф. Подумай же!

Лона. Я передусім думаю про щастя хлопчини, і якраз тут моє втручання потрібне; сам він у цьому не майстер. Ніколи не задивлявся ні на дівчат, ні на жінок.

Бетті. Він? Йоган? Ну, мені здається, проте, що були сумні докази...

Лона. А, к бісу цю дурну історію! Де Бернік? Мені треба поговорити з ним.

Бетті. Ні, ні, Лоно!

Лона. Неодмінно! Якщо вона подобається йому, а він їй... чим вони не пара? Бернік розумний, він зуміє як-небудь все уладнати.

Бетті. Ти гадаєш, що отакі американські вільності потерплять у нас...

Лона. Нісенітниця, Бетті!

Бетті. Що людина з такими суворими правилами моралі, як Карстен...

Лона. Невже ж таки справді такими суворими?

Бетті. Що таке? Ти насмілюєшся...

Лона. Я насмілююсь сказати, що Бернік щодо цих самих правил навряд чи дуже відрізняється від інших чоловіків.

Бетті. Я бачу, в тобі все ще кипить стара зненависть до нього! Але навіщо ж ти повернулася сюди, коли й досі не могла забути, що... І я не розумію, як у тебе вистачило сміливості показатись йому на очі після тієї ганебної образи, якої ти завдала йому тоді.

Лона. Правда твоя, Бетті, я тоді недобре вчинила, я забулась.

Бетті. І як великодушно він тобі пробачив, він, ні в чому не повинний. Справді, не з його ж вини ти плекала якісь сподівання... Але відтоді ти й мене ненавидиш. *(Плаче.)* Ти завжди заздрила моєму щастю. І тепер ти приїхала, щоб усе на мене звалилося... щоб показати всьому місту, яку рідню я принесла Карстену в посаг! Так, тепер усе на мене впаде, і ти тільки цього й добиваєшся. Як це підло з твого боку! *(В сльозах виходить наліво.)*

Лона *(дивлячись їй услід)*. Бідолашна Бетті!

Бернік виходить з кабінету.

Бернік *(ще на дверях)*. Добре, добре, пане Крап. Перешліть чотириста крон в їдальні для бідних. *(Обернувшись.)* Лоно! *(Підходить до неї.)* Ти сама? А Бетті не прийде?

Лона. Ні. Покликати її?

Бернік. Ні, ні, ні, не треба! Ти не повіриш, Лоно, з яким палким нетерпінням я прагнув поговорити з тобою одверто... вимолити в тебе прощення.

Лона. Слухай, Карстене, облишмо сентименти, нам з тобою вони не до лиця.

Бернік. Ти мусиш вислухати мене, Лоно. Я знаю, яким я був у твоїх очах, коли ти дізналася про історію з матір'ю Діни. Але, присягаюсь, це було лише хвилиenne захоплення, а тебе я свого часу любив щиро й глибоко.

Лона. А навіщо я, по-твоєму, сюди повернулася?

Бернік. Які б не були твої наміри, благаю тебе, не починай нічого, дай мені спочатку виправдатись перед тобою. Це я зумію, Лоно... або, у всякому разі, зможу вибачитися...

Лона. Тепер ти злякався... Ти кажеш, що свого часу любив мене. Так, ти часто запевняв мене в цьому в своїх листах і, можливо, був щирий... до певної міри, поки умови твого життя були ширші, вільніші, а це й тобі самому додавало сміливості дивитись на життя ширше й вільніше. Мабуть, у мене ти знаходив більше характеру, більше волі й самостійності, ніж у тутешніх обивателів. Крім того, наші взаємини зберігалися в цілковитій таємниці, про них знали тільки ти і я, і ніхто не міг тебе висміяти за твій поганий смак.

Бернік. Лоно, як можна так думати!

Лона. Але потім, коли ти повернувся, коли почув про всі ті насмішки, які сипались на мене, коли дізнався, як люди глумили наді мною й моїми так званими дивацтвами...

Бернік. Ти справді переступала тоді межі.

Лона. Більше на зло усім цим міським ханжам у спідницях і штанах. А коли ти потім зустрівся з чарівною актрисою...

Бернік. Все це було фатовство і більш нічого. Присягаюсь тобі, у всіх тих плітках не було й десятої частини правди.

Лона. Хай так... Але потім повернулась Бетті, юна красуня, що полонила всі серця, і до того ж – спадкоємниця тітки, про мене ж стало відомо, що я від тітки нічого не одержу...

Бернік. Ось ми і дійшли до суті, Лоно. Тепер я виповім тобі все, не криючись. Я зовсім не закохувався в Бетті, не нове кохання примусило мене порвати з тобою. Мені просто потрібні були гроші... до зарізу, і я змушений був закріпити їх за собою.

Лона. І ти це кажеш мені просто в вічі?

Бернік. Так. Вислухай мене, Лоно...

Лона. А мені ти писав, що палаєш нездоланною любов'ю до Бетті, звертався до моєї великодушності, благав мене, заради Бетті, мовчати про все, що було між нами!..

Бернік. Кажу тобі, я був змушений.

Лона. Ну то клянусь Богом, я не шкодую, що тоді так забулась!

Бернік. Дай мені пояснити тобі як слід, спокійно моє тодішнє становище. Матуся, як тобі відомо, сама очолювала тоді фірму, але вона була людиною зовсім не діловою. Мене терміново викликали з Парижа додому; часи були важкі... Загальна криза. Треба було налагоджувати справи фірми. Але що я застав? Я застав, – і це доводилось тримати в найсуворішій таємниці, – я застав фірму майже напередодні краху. Так, наша стара солідна фірма, що пережила вже три покоління, була напередодні краху. Що ж лишалось робити мені, синові, єдиному синові, як не шукати джерела нових коштів для врятування фірми?

Лона. Отже, ти врятував фірму «Бернік», пожертвувавши жінкою?...

Бернік. Ти добре знаєш, що Бетті мене кохала.

Лона. А я?

Бернік. Повір, Лона, ти ніколи не була б зі мною щаслива.

Лона. Так ти жертвував мною, піклуючись про моє щастя?

Бернік. Невже ти гадаєш, що я керувався тоді корисливими намірами! Якби я був зовсім самотній, зовсім вільний, я б міг сміливо на все махнути рукою і почати діло наново. Але ти не уявляєш, як нерозривно ділова людина – під тягарем величезної відповідальності – зростається з тим ділом, яке вона одержує у спадок. Чи знаєш ти, що від неї, від цієї людини, залежить добробут сотень, навіть тисяч сімей? Чи розумієш ти, що якби фірма «Бернік» збанкрутіла, це мало б надзвичайно сумні наслідки для цілого суспільства, близького і рідного нам?

Лона. Усі ці п'ятнадцять років ти брешеш теж заради суспільства?

Бернік. Брешу?

Лона. Чи відомо Бетті, що передувало вашому шлюбу і що його викликало?

Бернік. Невже я став би без будь-якої користі завдавати їй прикрості такими признаннями?

Лона. Ти кажеш: без будь-якої користі. Так, так, ти ж ділова людина, чи ж тобі не знати, де і в чому користь!.. Але слухай, Карстене. Тепер моя черга виповісти все як слід і спокійно. Скажи мені, ти тепер цілком щасливий?

Бернік. Тобто в сімейному житті?

Лона. Звичайно.

Бернік. Цілком, Лона. Ти не дарма принесла мені таку жертву. Смію сказати, моє щастя зростало з кожним роком. Бетті добра і поступлива. Як вона за ці п'ятнадцять років навчилася пристосовуватись до особливостей мого характеру...

Лона. Гм!

Бернік. Раніш у неї були трохи перебільшені уявлення про любов; вона не могла змиритися з думкою, що палка любов повинна потроху перейти в тиху дружбу...

Лона. А тепер вона примирилася?

Бернік. Цілком. Ти ж розумієш – повсякденне спілкування зі мною не могло не справити на неї певного стримуючого впливу. Людям доводиться вчитись одне в одного, обмежувати свої особисті вимоги, щоб тим повніше задовольняти вимоги того суспільства, до якого вони належать. Поступово цю істину засвоїла і Бетті, і тепер наша сім'я служить прикладом для наших співгромадян.

Лона. Але цим співгромадянам нічого не відомо про твою брехню?

Бернік. Брехню?

Лона. Так, брехню, яка триває ось уже п'ятнадцять років.

Бернік. Ти це звеш...

Лона. Я це зву брехнею, потрійною брехнею. Ти обдурив мене, потім Бетті, і нарешті Йогана.

Бернік. Бетті ніколи не вимагала, щоб я виповівся.

Лона. Тому що нічого не знала.

Бернік. Іти не станеш вимагати... Заради Бетті не станеш!

Лона. Ні, я зумію знести глузування, у мене хребет міцний.

Бернік. Йоган теж не вимагатиме. Він дав мені слово.

Лона. Але ти сам, Карстене? Хіба в тебе самого немає потреби покінчити з усім цим обманом?

Бернік. Щоб я добровільно пожертвував своїм сімейним щастям і становищем у суспільстві?...

Лона. Та які ж у тебе права на це все?

Бернік. Протягом п'ятнадцяти років я щодня, крок за кроком, здобував ці права своєю працею і своєю діяльністю на користь суспільства.

Лона. Так, ти чимало потрудився на користь собі й іншим. Ти найбагатша і найвпливовіша людина в місті.

Усім мимоволі доводиться схилятися перед тобою, – ти ж взірець усіх чеснот, незаплямований, бездоганний. Твоя сім'я – взірець для всіх сімей, твоя діяльність... теж для всіх взірець. Але вся ця пишна споруда, і ти разом з нею, стоїте на хисткому ґрунті. Одна мить, одне слово – і ти з усією своєю пишнотою полетиш шкереберть, коли не врятуєшся своєчасно.

Бернік. Лоно, з якою метою ти сюди приїхала?

Лона. Я хочу допомогти тобі зміцнити під собою ґрунт, Карстене.

Бернік. Помста! Ти хочеш помститися! Я це передбачав! Але тобі не вдасться! Тільки одна людина могла б вимовити вирішальне слово, та вона мовчатиме.

Лона. Йоган?

Бернік. Так, Йоган. Якщо хтось інший почне мене звинувачувати, я все заперечуватиму. Я боротимусь не на життя, а на смерть з тим, хто захоче мене занапастити, Повторюю, тобі ніколи це не вдасться. Той, хто міг би мене занапастити, мовчить і... скоро поїде звідси!

Руммель і Вігелан входять з правого боку.

Руммель. Здрастуй, здрастуй, друже! Просимо до нас у комерційне зібрання. У нас, бачиш, сьогодні дебати з приводу залізниці.

Бернік. Зараз ніяк не можу.

Вігелан. На бога, пане консул...

Руммель. Ти повинен, Берніку. Проти нас ціла партія. Редактор Гаммер та інші, які обстоюють приморську лінію, заявляють тепер, що новий проект прикриває приватні інтереси.

Бернік. Ну то роз'ясніть їм...

Вігелан. Наші роз'яснення ні до чого, пане консул!

Руммель. Ні, ні, тобі треба самому появитись. Кого-кого, а тебе ніхто не посміє запідозрити ні в чому такому.

Лона. Слід гадати.

Бернік. Кажу вам, не можу. Я не зовсім здоровий... У всякому разі, дайте мені хоч отямитись...

Ад'юнкт Рерлун входить з правого боку.

Рерлун. Вибачте, пане консул, я страшенно схвилюваний...

Бернік. Що з вами?

Рерлун. Я мушу поставити вам одне запитання, пане консул. Чи це з вашого дозволу молода дівчина, що знайшла притулок у вашому домі, появляється прилюдно в товаристві чоловіка, який...

Лона. Якого це чоловіка, пане пастор?

Рерлун. Чоловіка, від якого їй слід би триматися далі, ніж від будь-кого іншого!

Лона. Ого!

Рерлун. Чи це з вашого дозволу, пане консул?

Бернік (*відшукуючи капелюх і рукавички*). Нічого я не знаю. Пробачте, я страшенно поспішаю на засідання.

Гільмар Теннесен входить із саду і прямує до других дверей з лівого боку.
Гільмар. Бетті! Бетті! Слухай!
Бетті (*появляється на дверях*). Що таке?
Гільмар. Треба тобі піти до саду і покласти край залицянню певного добродія до цієї Діни Дорф. У мене просто нерви не витримали. Тільки послухати, що він говорить!
Лона. Он як! Що ж таке говорить певний добродій?
Гільмар. Наполягає, щоб Діла їхала з ним в Америку – не більше, не менше. Ух!
Рерлун. Чи можлива це річ?
Бетті (*до Гільмара*). Що ти кажеш?
Лона. От було б чудово!
Бернік (*звертаючись до Гільмара*). Не може бути. Це тобі причулося.
Гільмар. То спитай його самого. Он вони... ідуть у парі. Тільки мене не вплутуй.
Бернік (*звертаючись до Руммеля й Вігелана*). Я зараз, слідом за вами...
Руммель і Вігелан виходять направо. Йоган і Діна входять із саду.
Йоган. Ура, Лоно! Вона їде з нами!
Бетті. Йогане! Яка легковажність!
Рерлун. Чи ж це можливо? Такий колосальний скандал! Як зуміли ви звабити її?...
Йоган. Ну-ну, любий мій! Що це ви говорите?
Рерлун. Відповідайте мені, Діно. Це ви самі?... Це ваше власне, вільне рішення?
Діна. Мені треба виїхати звідси.
Рерлун. Але з ним?... З ним?..
Діна. Вкажіть мені когось іншого, у кого вистачило б мужності взяти мене з собою.
Рерлун. Ну то знайте ж, хто він такий!
Йоган. Замокніть!
Бернік. Ні слова більше!
Рерлун. Погано б я служив тоді тому суспільству, на сторожі моральних підвалин якого мене поставлено. І вчинок мій не мав би виправдання по відношенню до цієї молодой дівчини, у вихованні якої я брав немалу участь і яка мені...
Йоган. Стережіться!
Рерлун. Вона повинна про це знати. Діно, цей чоловік – причина нещастя і ганьби вашої матері!
Бернік. Пане ад'юнкт!
Діна. Він? (*Звертається до Йогана.*) Це правда?
Йоган. Карстене! Відповідай ти!
Бернік. Ні слова більше! Тепер не час для пояснень.
Діна. Значить, правда?..
Рерлун. Правда, правда. І цього ще мало! Чоловік, якому ви так довіряєтесь, утік з батьківщини не з порожніми руками... Каса вдови Бернік... її син може це засвідчити!
Лона. Брехун!
Бернік. А!
Бетті. Боже мій, Боже мій!
Йоган (*кидаючись на ад'юнкта з піднятою рукою*). І ти насмілюєшся?...
Лона (*заступаючи йому дорогу*). Йогане, не чіпай його.
Рерлун. Так, вдарте мене. Але правда повинна торжествувати, а це правда. Сам консул Бернік це говорив, і всьому місту це відомо... Тепер, Діно, ви знаєте цього чоловіка.
Коротка пауза.
Йоган (*схопивши Берніка за руку, тихо*). Карстене! Карстене! Що ти зробив?
Бетті (*в сльозах, пошепки*). О Карстене! Яку ганьбу я на тебе накликала!

С а н с т а д (*швидко входить з правого боку і спиняється, тримаючись за ручку дверей*).
Поспішіть же, пане консул. Залізниця висить на волоску.

Бернік (*розгублено*). Що ж це таке?... Що мені робити?...

Лона (*серйозно і багатозначно*). Іти й бути підпорою суспільства, зятю.

Сан стад. Так, так, поспішайте; нам потрібний весь ваш моральний авторитет.

Йоган (*до Берніка, напівголосно*). Берніку, завтра ми з тобою поговоримо. (*Виходить через сад.*)

Бернік *якось машинально виходить направо за Санстадом.*

Дія третя

Там же.

Бернік входить з лівого боку, дуже схвилюваний, з хлистом у руці, і лишає двері напіврозчинені.

Бернік. Ось! Так буде певніш! Сподіваюсь, він не забуде цього прочухана! (*Звертається до когось у сусідній кімнаті*). Що ти кажеш?... А я тобі кажу, що ти нерозумна мати! Ти його балуєш, потураєш йому в усіх його вибриках! Такий негідник! Ні, не негідник? А як же ти все це звеш? У мене й так повнісінько турбот, а він тікає вночі з дому, пускається в море на рибальському човнику, пропадає майже цілий день, лякає мене мало не до смерті. І це хлоп'я ще сміє загрожувати, що зовсім утече з дому. Хай тільки спробує!.. Ти? Я думаю, тобі й горя мало, хоч би він і зовсім пропав!.. Справді?... Справді?... Але в мене є діло, яке мені треба кому-небудь відписати після себе, і мені немає сенсу померти бездітним... Без розмов, Бетті!

Як я сказав, так і буде. Він посидить під домашнім арештом... (*Прислухаючись.*) Цить! Щоб ніхто не знав!

Управитель Крап входить з правого боку.

Крап. Можете ви приділити мені одну хвилину, пане консул?

Бернік (*кидаючи хлист*). Можу, можу. Ви з верфі?

Крап. Прямо звідти. Гм...

Бернік. Ну? Сподіваюсь, «Пальма» в порядку?

Крап. «Пальма» може вирушати завтра, але...

Бернік. Так ви з приводу «Індіанки»? Я так і думав, що цей упертий...

Крап. «Індіанка» теж може вирушати завтра, але боюсь, що вона недалеко запливе.

Бернік. Що це значить?

Крап. Вибачте, пане консул, двері не зачинені, і, здається, там хтось є...

Бернік (*зачинивши двері*). Ну, що там за секрети?

Крап. А те, що суднобудівник Еуне, очевидячки, має намір пустити «Індіанку» на дно з усім вантажем і екіпажем.

Бернік. Хай Бог милує! Як вам таке спало на думку?

Крап. Інакше й пояснити собі не можна, пане консул.

Бернік. Розкажіть же мені все коротко і ясно.

Крап. Ось послухайте. Ви самі знаєте, як повільно іде в нас на верфі робота, відколи ми завели нові машини і набрали нових, недосвідчених робітників.

Бернік. Так, так.

Крап. Але заходжу я туди вранці, дивлюсь, ремонт американського судна, на диво, посу-нувся вперед. Велика щілина у днищі... зовсім прогниле місце, знаєте?...

Бернік. Ну, і що?

Крап. Зовсім залатана, тобто... виглядає, як нова обшивка. Кажуть, Еуне сам цілу ніч працював з ліхтарем.

Бернік. Ну, ну, далі.

Крап. Було над чим замислитись. Робітники на той час саме відпочивали, снідали, і я непомітно пробрався на судно, щоб усе докладно оглянути і зовні і зсередини. Нелегко було пробратися в самий трюм, адже судно завантажене; зате я мав змогу переконатись. Справа не чиста, пане консул.

Бернік. Не можу повірити, пане Крап. Допустити не можу, щоб Еуне...

Крап. На жаль, свята правда. Кажу вам, справа не чиста. Наскільки я міг роздивитись, жодного нового бруса не вставлено. Щілина лише законопачена, забита, обшита дошками і

брезентом і обсмолена... тільки про людське око. Не допливти «Індіанці» до Нью-Йорка. Вона піде на дно, як тріснутий горщик.

Бернік. Але ж це жахливо! Яка ж у нього може бути мета?

Крап. Мабуть, хоче довести непридатність машин, хоче помститися, примусити прийняти назад звільнених старих робітників.

Бернік. І ладен заради цього пожертвувати життям стількох людей!

Крап. Він недавно так висловився: на «Індіанці», мовляв, немає людей – самі тварюки.

Бернік. Хай так, але як же він не бере до уваги, що тут гине великий капітал?

Крап. Еуне не дуже прихильно ставиться до великого капіталу, пане консул.

Бернік. Це правда; він агітатор, баламут. Але який безсовісний вчинок!.. Послухайте, пане Крап, це ще треба розслідувати. Нікому ні слова. Наша верф втратить свою репутацію, якщо підуть чутки.

Крап. Звичайно, але...

Бернік. Постарайтеся під час обідньої перерви робітників ще раз побувати в трюмі. Я мушу бути цілком певен.

Крап. Будьте спокійні, пане консул. Але дозвольте спитати, що ж ви потім збираєтесь робити?

Бернік. Звісно, заявити в поліцію. Не можна ж нам стати співучасниками прямого злочину. На моєму сумлінні не повинно бути жодної плями. Крім того, така заява може справити хороше враження на пресу, на суспільство. Люди побачать, що я відкидаю всілякі особисті інтереси, щоб дати місце правосуддю...

Крап. Цілком справедливо, пане консул.

Бернік. Але спершу цілковита упевненість. А поки що ні слова.

Крап. Ні словом не прохоплюся, пане консул, а докази ви матимете. *(Виходить через сад.)*

Бернік *(напівголосно)*. Обурливо. Але ні, це неможливо, неймовірно. *(Прямує до дверей кабінету.)*

Гільмар *(входить з правого боку)*. Здрастуй, Берніку! Вітаю з учорашньою перемогою в комерційних зборах.

Бернік. Дякую.

Гільмар. Кажуть, перемога була блискуча, перемога інтелігентного громадського діяча над представниками своєкорисливих і відсталих поглядів... майже як французька експедиція проти кабілів... Дивно, як ти після вчорашніх неприємностей міг...

Бернік. Облишмо це.

Гільмар. Але генеральний бій ще попереду.

Бернік. Це ти про залізницю?

Гільмар. Авжеж. Тобі, звичайно, відомо, що затіває редактор Гаммер?

Бернік *(напружено)*. Ні. А що?

Гільмар. Він ухопився за чутку, яку хтось пустив по місту, і готує газетну статтю.

Бернік. Яку чутку?

Гільмар. Звичайно, про скуповування земель уздовж лінії проекрованої вітки.

Бернік. Що ти кажеш? Хіба є така чутка?

Гільмар. По всьому місту. Я чув у клубі, заходив туди по дорозі. Кажуть, один з наших адвокатів узяв на себе доручення скупити нишком усі ліси, усі рудники і всі водоспади...

Бернік. А не кажуть... для кого?

Гільмар. У клубі вважають... для якоїсь іногородньої компанії, яка довідалась про новий проект і поспішила упорати цю справу, поки ціни на нерухомість ще не піднялися... Чи ж не підлість? Ух!

Бернік. Підлість?

Гільмар. Авжеж, що чужі отак лізуть в наші краї! Та ще до того ж один з наших адвокатів наймається до них для такої послуги! Виходить, тепер усі бариші одержать ділки не з нашого міста!

Бернік. Але ж це поки що тільки чутка.

Гільмар. А проте їй вірять, і завтра чи післязавтра редактор Гаммер подасть її як факт. У клубі всі були обурені. Я чув від багатьох, що коли ця чутка підтвердиться, усі негайно вимагатимуть зняття їхніх імен з підписних листів.

Бернік. Не може бути!

Гільмар. Як? А ти гадаєш, чому всі ці гендлярі так охоче підтримали твій проект? Нівроку в самих уже слина котиться в надії на...

Бернік. Кажу тобі, це неможливо! Настільки в нашого маленького суспільства вистачить усе ж таки громадянських почуттів!..

Гільмар. Тут? Ти оптиміст і судиш про інших по собі. Але я досить-таки досвідчений спостерігач... Тут немає нікогісінько, звичайно, крім нас з тобою, нікогісінько, кажу тобі, хто б високо тримав прапор ідеї. *(Спиняючись на дверях тераси.)* Ух! Ось вони знову!

Бернік. Хто?

Гільмар. Та ці двоє американців. *(Дивлячись у вікно праворуч.)* І з ким це вони? їй-богу, з капітаном «Індіанки». Ух!

Бернік. Навіщо він їм знадобився?

Гільмар. Що ж, компанія досить підходяща. Кажуть, він там торгував невільниками, чи то був морським піратом; та хто зна, з чого ці двоє там жили?

Бернік. Ну, знаєш, надто несправедливо так про них судити.

Гільмар. Так, ти ж оптиміст! Ну от тобі й маєш – знов сюди, нам на шию. Краще вже зразу забратися геть. *(Іде до дверей ліворуч.)*

Лона входить з правого боку.

Лона. Ти що ж це від мене тікаєш, Гільмаре?

Гільмар. Зовсім ні; я поспішаю до Бетті, поговорити з нею. *(Виходить у другі двері ліворуч.)*

Бернік *(після невеличкої паузи)*. Ну, Лоно?

Лона. Що?

Бернік. Якими очима ти на мене дивишся сьогодні?

Лона. Такими ж, як і вчора. Однією брехнею більше або менше...

Бернік. Треба пояснити тобі... А куди подівся Йоган?

Лона. Зараз прийде; йому треба поговорити з одним чоловіком.

Бернік. Після того, що ти вчора чула, ти розумієш, що я загину, коли правда розкриється.

Лона. Розумію.

Бернік. Само собою, я не винен у тому злочині, про який тут ходили чутки.

Лона. Ясна річ. Але хто ж цей злодій?

Бернік. Ніхто. Ніякої крадіжки не було. Не пропало ні гроша.

Лона. Як?!

Бернік. Кажу тобі – ні гроша.

Лона. Але чутка? Звідки ж пішла ця ганебна плітка, ніби Йоган...

Бернік. Лоно, по-моєму, з тобою я можу бути відвертий, як ні з ким. З тобою я не буду критися. В поширенні цієї чутки почасти винен і я.

Лона. Ти? І ти міг таке зробити? Очорнити людину, яка через тебе...

Бернік. Не суди мене суворо, пригадай моє тодішнє становище. Я ж тобі вчора все пояснив. Коли я повернувся на батьківщину, то побачив, що матуся заплуталася з цілою низкою необдуманих справ. Невдачі переслідували нас одна за одною, здавалося, всі нещастя хочуть разом на нас звалитись. Фірма була напередодні краху. Якась легковажність відчаю опанувала

мене... Далекі, здається, тільки з бажання забути я й вступив у той зв'язок, через який Йогану довелося поїхати звідси.

Лона. Гм...

Бернік. Ти, звичайно, можеш собі уявити, що ваш від'їзд викликав нескінченні балачки. Кажуть, що це не перший легковажний вчинок Йогана, що Дорф нібито одержав від нього значний куш як відступне; інші ж твердили, ніби цей куш одержала вона. З другого боку, не можна було приховати, що фірма зазнає утруднень з платежами. Цілком природно, міські балакуни зв'язали ці дві плітки до купи. Вона ж зосталась жити тут, у великій бідності, ну й почали твердити, що Йоган забрав усі гроші з собою в Америку, а сума в устах людей поступово все зростала.

Лона. А ти, Карстене?

Бернік. Я ухопився за цей поговор, як потопаючий за соломинку.

Лона. І сприяв його поширенню?

Бернік. Я його не спростовував. Кредитори почали нас допикати; мені треба було їх заспокоїти, щоб ніхто не мав сумніву в солідності фірми. Довелося посилатися на тимчасове утруднення, натякати на особливе нещастя і просити, щоб нам тільки дали час, тоді все одержать повністю.

Лона. І все одержали?

Бернік. Так, Лона, цей поговор урятував нашу фірму і зробив мене тим, чим я став.

Лона. Значить, брехня зробила тебе тим, чим ти став тепер.

Бернік. Але ж тоді нікому від цього не могло бути шкоди. Йоган вирішив ніколи більше не повертатись.

Лона. Ти кажеш – нікому не могло бути шкоди? Поміркуй добре і скажи: чи не пішло це на шкоду тобі самому?

Бернік. Візьми кого завгодно, – в кожній душі знайдеш хоч одну темну пляму, бодай невеличку, яку доводиться ретельно приховувати.

Лона. І ви звете себе підпорами суспільства!

Бернік. У нашого суспільства немає більш надійних.

Лона. В такому разі чи ж варто взагалі підтримувати таке суспільство? Що в ньому є? Зовнішній блиск і брехня всередині, більш нічого. Ось ти перша людина в місті, ти користуєшся усіма благами в світі, маєш вплив, тебе поважають, а ти затаврував невинного!

Бернік. Ти гадаєш, що я не досить глибоко усвідомлюю свою провину перед ним? Гадаєш, я не готовий її спокутувати?

Лона. Яким чином? Відкрити все?

Бернік. Іти могла б цього вимагати?

Лона. Як же інакше ти можеш спокутувати?

Бернік. Я багатий, Лона. Нехай Йоган поставить які завгодно вимоги.

Лона. Спробуй запропонувати йому грошей – почувеш, що він відповість!

Бернік. Хіба тобі відомі його наміри?

Лона. Ні. З учорашнього дня він усе мовчить. Він ніби враз перетворився на зрілого мужчину, так це на нього вплинуло.

Бернік. Я мушу поговорити з ним.

Лона. А ось і він.

Йоган входить з правого боку.

Бернік (*ідучи йому назустріч*). Йогане!..

Йоган (*ухилившись*). Спершу я... Вчора вранці я дав тобі слово мовчати.

Бернік. Так.

Йоган. Але я тоді ще не знав...

Бернік. Йогане, дозволь мені в двох словах з'ясувати тобі суть справи...

Йоган. Не треба. Я і так все добре розумію. Справи фірми тоді похитнулись, я поїхав геть, і ти розпорядився моїм добрим ім'ям, тим більше що нікому було заступитись за нього... Ну, я не дуже звинувачую тебе. Ми обоє були молоді й легко дивились на життя. Але тепер мені потрібно, щоб правда виявилась; і твій обов'язок – розкрити все.

Бернік. А мені саме зараз потрібний весь мій моральний авторитет, і тому я не можу тепер розкрити все.

Йоган. Я маю на увазі не ті вигадки, які ти наплів про мене після мого від'їзду. Ти мусиш принести повинну в іншому. Діна буде моєю дружиною, і я хочу оселитися з нею тут, у місті.

Лона. Он що!

Бернік. З Діною! Одружитися з нею? І жити тут, у місті?

Йоган. Так, саме тут. Я хочу лишитись у місті на зло всім цим брехунам і наклепникам. Але вона не може бути моєю, поки ти не знімеш з мене обвинувачення.

Бернік. А ти подумав про те, що, коли я признаюся в одному, я тим самим признаюся і в другому? Ти скажеш – я можу по конторських книгах довести, що ніякої крадіжки не було. Але я цього не можу, книги велися на той час не так акуратно. Та якби й міг, то що б я виграв? Хіба я не виявився б щонайменше людиною, яка врятувалась один раз неправдою і потім протягом п'ятнадцяти років давала цій неправді і всьому іншому вкорінюватись, навіть не пробуючи перешкодити цьому? Ти не знаєш нашого суспільства, а то б ти розумів, що таке признання може тільки остаточно занапастити мене.

Йоган. На це я скажу тобі тільки одне: я хочу одружитися з дочкою мадам Дорф і жити з нею тут, у місті.

Бернік (*витираючи піт з обличчя*). Послухай, Йогане, і ти теж, Лона. Моє становище зараз зовсім виняткове. Якщо цей удар впаде на мене саме зараз – я загинув, а разом зі мною загине й слава, забезпечена майбутність суспільства, яке все ж таки всіх нас породило й вигодувало...

Йоган. А якщо я не завдам тобі цього удару, я сам занапащу своє щастя і все своє майбутнє.

Лона. Далі, Карстене.

Бернік. То слухайте ж. Усе зв'язане з проектом залізниці, і справа це не така проста, як вам здається. Ви, мабуть, чули, що торік тут ішли розмови про приморську залізничну лінію. За неї було чимало впливових голосів і в місті, і в окрузі; особливо обстоювали її газети. Але я не допустив її будівництва, бо вона завдала б збитків нашому каботажному пароплавству.

Лона. А ти сам зацікавлений у процвітанні пароплавства?

Бернік. Так. Але моє незаплямоване ім'я, немов щит, захистило мене від усяких підозрінь. Утім, я особисто міг би перенести ці збитки, але для міста це було забагато. Спинились на проєкті внутрішньої вітки. Коли це рішення було прийняте, я потай переконався в можливості провести вітку сюди, до нас.

Лона. Чому потай, Карстене?

Бернік. Ви чули про скуповування лісів, рудників і водоспадів?

Йоган. Так; це якась іногородня компанія.

Бернік. При теперішньому становищі всі ці володіння в різних руках не являють собою майже ніякої цінності; їх через це й продавали порівняно дешево. От якби відкласти купівлю до того, як підуть балачки про бічну вітку, – тоді власники загнули б нечувані ціни.

Лона. Ну добре; що ж далі?

Бернік. Тепер ми підходимо до того, що можна витлумачити по-різному і що в нашому суспільстві може не зашкодити тільки людині з високою, нічим не заплямованою репутацією.

Лона. А саме?

Бернік. Усі ці ділянки поскуповував я.

Лона. Ти?

Йоган. На свої кошти?

Бернік. Саме так. Тепер, якщо бічна вітка буде проведена, я – мільйонер, якщо ні, я розорений.

Лона. Ризикована справа, Карстене.

Бернік. Я ризикую всією своєю власністю.

Лона. Я не про власність. Але коли стане відомо, що...

Бернік. У цьому вся суть. Під захистом свого досі нічим не заплямованого імені я можу винести цю справу на власних плечах, довести її до кінця і сказати своїм співгромадянам: ось чим я ризикував для блага суспільства!

Лона. Суспільства?

Бернік. Так, і ні в кого не виникне сумніву, що мене спонукало до цього.

Лона. Однак тут є люди, які діяли більш одверто, ніж ти, без задніх думок і побічних міркувань.

Бернік. Хто?

Лона. Ну, звичайно, Руммель, Санстад і Вігелан.

Бернік. Щоб забезпечити їхню підтримку, довелося мені відкритись їм.

Лона. Ну, і...

Бернік. Вони виговорили собі п'яту частину баришів.

Лона. Ось вони, підпори суспільства!

Бернік. Та хіба ж не суспільство само примушує нас іти кривими шляхами? Чи з цього діла щось вийшло б, якби я діяв прямодушно? Усі кинулися б скуповувати землі і, перебиваючи один одному дорогу, діючи нарізно, остаточно все б зіпсували. Окрім мене, тут у місті немає нікого, хто б зумів провести таку велику справу. У нас тут узагалі ширшим діловим розмахом відзначаються тільки сім'ї, що сюди переселилися. Так от, моє сумління нічого мені не закидає. Тільки в моїх руках усі ці землі можуть стати справжнім благословенням для безлічі людей, яким вони дадуть шматок хліба.

Лона. В цьому розумінні ти, мабуть, маєш рацію, Карстене.

Йоган. Але ж я всієї цієї безлічі людей не знаю, а знаю тільки одне – що все моє щастя поставлене на карту.

Бернік. Як і добробут твого рідного міста! Якщо розкриються справи, які кинуть тінь на моє минуле, всі мої вороги з люттю на мене нападуть. Наше суспільство не прощає навіть юнацької легковажності. Почнуть копатися в моєму минулому, причепляться до тисяч дрібниць, перетлумачать усе під впливом нововідкритих фактів, і я впаду під тягарем пліток і наклепів. Від залізниці мені доведеться відступитись, а якщо я відступлюсь, справа провалиться, а я буду приречений на розорення і громадянську смерть.

Лона. Після всього, що ти зараз вислухав, тобі лишається тільки мовчати і їхати геть, Йогане.

Бернік. Так, так, Йогане.

Йоган. Добре, я поїду і мовчатиму, але я повернуся знов і тоді заговорю.

Бернік. Зоставайся там, Йогане, мовчи, і я готовий поділитися з тобою...

Йоган. Залиш свої гроші при собі! Віддай мені моє добре ім'я!

Бернік. Жертвуючи своїм?

Йоган. Влаштовуйся, як знаєш, зі своїм суспільством; я повинен здобути собі Діну, хочу її здобути і здобуду. Для цього я завтра ж поїду на «Індіанці»...

Бернік. На «Індіанці»?

Йоган. Так. Капітан погоджується взяти мене з собою. Кажу тобі, я їду, продам ферму, влаштую всі справи і за два місяці повернусь.

Бернік. І тоді відкриєш?...

Йоган. Винуватий нехай тоді сам візьме на себе свій гріх.

Бернік. Ти забуваєш, що мені в такому разі доведеться взяти на себе і той гріх, в якому я не винуватий!

Йоган. А хто п'ятнадцять років тому скористався цією обурливою чуткою?

Бернік. Ти доведеш мене до одчайдушних вчинків. І якщо ти заговориш, я всього зречуся. Скажу, що це змова проти мене, помста, хитрощі, щоб витягти в мене гроші.

Лона. Сором тобі, Карстене!

Бернік. Кажу вам, ви доводите мене до одчайдушних вчинків. Я боротимусь не на життя, а на смерть. Я всього, всього зречусь.

Йоган. У мене в руках два твоїх листи. Я знайшов їх у своєму чемодані серед інших паперів. Сьогодні вранці я їх перечитав; вони досить ясні.

Бернік. І ти їх покажеш?

Йоган. Якщо буде в цьому потреба.

Бернік. І за два місяці ти знов будеш тут?

Йоган. Сподіваюсь. Вітер попутний, за три тижні я буду в Нью-Йорку... якщо «Індіанка» не загине.

Бернік (*здригнувшись*). Загине? Навіщо їй гинути?

Йоган. І я тієї ж думки.

Бернік (*ледве чути*). Загине?...

Йоган. Ну, Берніку, тепер я тебе попередив; постарайся за цей час уладнати справу. Прощай! Можеш передати Бетті уклін від мене, хоч вона і прийняла мене не як сестра. А з Мартою я хочу попрощатись. Хай вона скаже Діні... Хай дасть мені слово... (*Виходить наліво.*)

Бернік (*про себе*). «Індіанка»?... (*Раптом швидко до Лони.*) Лона! Не допускай цього!

Лона. Ти сам бачиш, Карстене, він мене більше не слухає. (*Виходить наліво слідом за Йоганом.*)

Бернік (*дуже схвилюваний*). Загине?...

Суднобудівник Еуне входить з правого боку.

Еуне. Вибачте, пане консул... Я не завадив?

Бернік (*швидко обертаючись*). Вам чого?

Еуне. Дозвольте мені одне запитання.

Бернік. Гаразд, тільки швидше. Яке?

Еуне. Мені хотілося б спитати: так-таки мене й звільнять безповоротно... якщо «Індіанка» завтра не відпливе?

Бернік. Ще чого? Вона ж готова до відплиття?

Еуне. Та воно так. Ну, а коли все-таки... мене напевне звільнять?

Бернік. Для чого ці марні запитання?

Еуне. Мені це дуже треба знати, пане консул. Дайте мені відповідь просто в вічі: мене тоді звільнять?

Бернік. Я коли-небудь ламаю своє слово?

Еуне. То виходить, завтра у мене відняли б моє становище в сім'ї і в колі близьких людей? ... Я втратив би свій вплив на робітників... втратив би всіляку можливість бути корисним для тих, хто займає незначне і низьке становище в суспільстві?

Бернік. Щодо цього, Еуне, розмова між нами скінчена.

Еуне. Ну, то нехай «Індіанка» вирушає.

Коротка пауза.

Бернік. Слухайте, я не можу сам за всім простежити і за все відповідати. Чи можете ви поручитися мені, що ремонт проведено бездоганно?

Еуне (*ухильно*). Ви мені дали короткий строк, пане консул...

Бернік. Але ремонт все-таки зроблено ґрунтовний?

Еуне. Що ж, пора літня, погода сприятлива.

Пауза.

Бернік. Ви ще маєте щось мені сказати?

Еуне. Ні, більше нічого, пане консул.

Бернік. Отже, «Індіанка» вирушає.

Еуне. Завтра?

Бернік. Так.

Еуне. Добре. *(Уклоняється і виходить направо.)*

Бернік стоїть якось мить в нерішучості; потім швидко простує до дверей, ніби намірюючись повернути Еуне, але спиняється, тримаючись за ручку; в той же час двері розчиняються ззовні і входить управитель Крап.

Крап. Ага! Він був у вас? Признався?

Бернік. Ви що-небудь виявили?

Крап. Та що тут виявляти? Ви, мабуть, по очах його помітили, що в нього сумління не чисте?

Бернік. Пусте! Цього ніколи не можна помітити. Я питаю: ви що-небудь виявили?

Крап. Я не зміг туди потрапити. Пізно було, судно вже виводили з доку. Але саме ця поспішність ясно доводить...

Бернік. Нічого не доводить. Значить, огляд був?

Крап. Звичайно, але...

Бернік. Ось бачите! І, звичайно, ніяких недоглядів не знайдено?

Крап. Ви ж знаєте, пане консул, як проводиться огляд, особливо на верф'ях з такою репутацією, як у нашої.

Бернік. Однаково. Виходить, мене відповідаємо.

Крап. Невже ви, пане консул, не помітили по обличчю Еуне, що...

Бернік. Кажу вам, Еуне мене цілком заспокоїв.

Крап. А я вам кажу, я глибоко переконаний в тому, що...

Бернік. Що все це означає, пане Крап? Я ж бачу, це в вас говорить стара неприязнь до Еуне. Та коли ви хочете звести з ним рахунки, то пошукайте іншого приводу. Ви знаєте, яке важливе значення має для мене, чи, вірніше, для компанії, щоб «Індіанка» могла відплисти завтра.

Крап. Добре, добре, слухаю. Та чи почуємо ми ще коли-небудь про це судно...

Вігелан входить з правого боку.

Вігелан. Мое вшанування, пане консул. Маєте вільну хвилину?

Бернік. До ваших послуг, пане Вігелан.

Вігелан. Я хотів тільки дізнатись: ви не змінили наміру відправити завтра «Пальму»?

Бернік. Ні, це остаточно.

Вігелан. Але зараз у мене був капітан і сказав, що вивішено штормові сигнали.

Крап. Барометр сильно падає зранку.

Бернік. Справді? Передбачається шторм?

Вігелан. У всякому разі, свіжий вітер, хоч і не супротивний, – навпаки.

Бернік. Гм... Що ж ви на це скажете?

Вігелан. Скажу те, що казав і капітанові: «Пальма» в руці Божій. І крім того, перед нею поки що тільки перехід через Північне море. А фрахти зараз в Англії досить високі, отже...

Бернік. Справді, коли відкласти, то це, у всякому разі, принесе нам збитки.

Вігелан. Та й судно таке солідне, до того ж застраховане на повну суму. Куди ризикованіша справа з «Індіанкою»...

Бернік. В якому розумінні?

Вігелан. Вона теж вирушає завтра?

Бернік. Авжеж. Судновласники дуже напосідали і, крім того...

Вігелан. Ну, коли ризикує вийти в море така стара посудина, та ще з таким екіпажем, то нам було б зовсім сором.

Бернік. Так, так. Усі судові папери, мабуть, з вами?

Вігелан. Тут, тут.

Бернік. Гаразд. У такому разі пройдіть до кабінету разом з паном Крапом.

Крап. Прошу вас. Зараз все буде готове.

Вігелан. Дякую... У всьому ж іншому покладемося на волю провидіння, пане консул.

Вігелан і Крап виходять до кабінету ліворуч. З саду входить Рерлун.

Рерлун. А! Як це я застаю вас удома в таку годину, пане консул?

Бернік *(задумливо)*. Як бачите.

Рерлун. Я зайшов, власне, до вашої дружини. Гадаю, що вона тепер особливо потребує слова розради.

Бернік. Дуже можливо. Та й мені теж хотілося з вами поговорити.

Рерлун. З радістю, пане консул. Але що це з вами? Ви такий блідий, засмучений...

Бернік. Справді? Так, та й як же інакше. Стільки зараз у мене справ, клопоту й турбот! І моє власне велике підприємство, і ця справа з залізницею... Слухайте, пане ад'юнкте, я хочу поставити вам одне запитання.

Рерлун. Як ваша ласка, пане консул.

Бернік. Мені спало на думку... Приміром, затівається яке-небудь велике підприємство, яке має створити добробут тисяч людей... І треба принести в жертву одного...

Рерлун. Як це?

Бернік. Припустімо, хтось задумав улаштувати велику фабрику і знає напевне, з досвіду, що рано чи пізно при експлуатації цієї фабрики справа не обійдеться без людських жертв.

Рерлун. Справді, це більш ніж імовірно.

Бернік. Або хтось інший заводить рудники. Він бере на роботу і батьків сімей, і життєрадісну молодь. І можна ж з певністю сказати, що не всі вони уціліють, працюючи там?

Рерлун. На жаль, це, мабуть, так і є.

Бернік. Ну от. Така людина, отже, наперед знає, що її підприємство вимагатиме з часом людських жертв. Але це підприємство має на меті громадську користь. Кожна принесена жертва, безсумнівно, окупиться добробутом сотень людей.

Рерлун. А, це ви про залізницю? Тут теж попереду чимало небезпечної праці... виймання ґрунту, вибухи і таке інше.

Бернік. Так, так, про залізницю... Звичайно, з проведенням залізниці тут заведуться фабрики, відкриються рудники. Та чи не вважаєте ви все-таки...

Рерлун. Любий пане консул, ви надто вже совісні. По-моєму, якщо ви покладетесь на волю провидіння...

Бернік. Так, так, звичайно, провидіння...

Рерлун... то вам нічого буде собі закинути. Будуйте собі з Богом свою залізницю.

Бернік. А коли взяти особливий випадок. Припустімо, треба провести вибух у небезпечному місці; від цього вибуху залежить все будівництво. І, припустімо, інженер знає, що робітник, який підірве міну, заплатить за це життям... А підірвати її все-таки треба, значить, інженер мусить послати робітника...

Рерлун. Гм...

Бернік. Знаю, що ви хочете сказати! Хай інженер сам візьме запалений гніт і йде підірвати міну, – це буде подвиг! Але ж так не робиться. Значить, він пожертвує робітником.

Рерлун. Ні один з наших інженерів цього не зробить.

Бернік. Але у великих країнах жоден інженер не замислився б над цим.

Рерлун. У великих країнах – мабуть. Суспільство в цих країнах до того зіпсуте й безсовісне...

Бернік. Ну, воно робить і чимало добра.

Рерлун. Від кого я це чую? Ви завжди...

Бернік. У великих країнах людина має більший простір, більші можливості попрацювати для суспільного добра. Там не бояться жертв заради величної справи. А тут тебе по руках і по ногах облуплюють всілякі забобони, різні дріб'язкові міркування...

Рерлун. Хіба людське життя... дріб'язкове міркування?

Бернік. Авжеж, коли це одиничне людське життя заважає добробуту тисяч.

Рерлун. Але ж ви берете зовсім неможливий випадок, пане консул! Я вас сьогодні рішуче не розумію. І ви ще посилаєтесь на великі країни. О, там! Яка там ціна людського життя! Там ризикують живими людьми, як капіталами. У нас, сподіваюсь, прийнятий інший, більш моральний погляд на речі. Візьміть ви шановних наших судновласників. Назвіть мені хоч одного, який з мерзенної користі пожертвував би бодай одним людським життям. І пригадайте потім цих шахраїв з великих країн, які, не вагаючись, з користі пускають в море справжні плавучі гроби.

Бернік. Я не кажу про непридатні судна!

Рерлун. А я кажу про них, пане консул.

Бернік. Але навіщо ж? Це до справи не стосується... Ох, оці боягузливі дріб'язкові міркування! Що, якби одному з наших генералів довелось послати свій загін в огонь і покласти його весь на місці, – він би потім жодної ночі не заснув спокійно! Не так в інших місцях. Послухали б ви, що він розповідає...

Рерлун. Він? Хто? Американець?

Бернік. Еге ж. Послухали б ви, як у них в Америці...

Рерлун. Він тут? Чом ви мені не сказали? Я зараз...

Бернік. Дарма. Нічого ви з ним не зробите.

Рерлун. Побачимо! Та ось і він.

Йоган входить з лівого боку.

Йоган (*звертаючись крізь відчинені двері в сусідню кімнату*). Ну гаразд, Діно. Хай так. Та вам від мене все ж не утекти. Я знову повернусь, і тоді ми дійдемо згоди.

Рерлун. Дозвольте спитати, на що ви натякаєте цими словами? Чого ви хочете?

Йоган. Хочу, щоб дівчина, перед якою ви мене вчора обмовили, вийшла заміж за мене.

Рерлун. Заміж? За вас? І ви смієте?...

Йоган. Я хочу одружитися з нею.

Рерлун. Ну, так знайте ж! (*Підходить до напіврозчинених дверей.*) Фру Бернік, прошу вас, будьте свідком... І ви теж, фрекен Марта. Нехай і Діна прийде. (*Побачивши Лону.*) А, і ви тут?

Лона (*появляючись на дверях*). І мені прийти?

Рерлун. Будь ласка; чим більше, тим краще.

Бернік. Що ви хочете зробити?

З лівого боку входять Лона, Марта, Діна і Гільмар.

Бетті. Пане ад'юнкт, при всьому моєму бажанні я не змогла перешкодити йому...

Рерлун. Так я це зроблю, добродійко... Діно, ваші вчинки нерозсудливі, але я не дуже вас звинувачую. Надто довгий час ви лишалися без належної моральної підпори. Це я винний, що не запропонував її вам раніше.

Діна. Не треба! Не кажіть про це тепер.

Бетті. Що таке?

Рерлун. Саме тепер я й повинен заговорити, Діно, хоч ваша поведінка вчора й сьогодні дуже ускладнила моє завдання. Але заради вашого порятунку я ні на що не подивлюся. Пригадайте слово, яке я вам дав, пригадайте також, що ви обіцяли мені, коли я скажу, що настав час... Тепер я не смію більше відкладати, а тому... (*Звертаючись до Погана.*) Ця дівчина, яку ви переслідуєте, моя наречена!

Бетті. Що ви кажете?

Бернік. Діно!

Йоган. Вона? Ваша?...

Марта. Ні, ні, Діно!

Лона. Це брехня!

Йоган. Діно, він правду говорить?

Діна *(після невеличкої паузи)*. Так.

Рерлун. Сподіваюсь, це покладе край усім підступам спокусника. Хай дізнається все наше товариство про цей крок, вчинений мною для блага Діни. Маю тверду надію, що його не перетлумачать на зло. А тепер, добродійко, я гадаю, нам краще забрати її звідси і постаратись повернути мир її збентеженій душі.

Бетті. Так, ходімте. О Діно, яке це щастя для тебе!

Виходить наліво з Діною. Рерлун іде слідом.

Марта. Прощай, Йогане! *(Виходить.)*

Гільмар *(на дверях тераси)*. Гм... я б сказав!

Лона *(провівши Діну поглядом)*. Не вішай носа, хлопче! Я зостанусь тут і буду стежити за пастором. *(Виходить направо.)*

Бернік. Йогане! Тепер не поїдеш на «Індіанці».

Йоган. Саме тепер поїду!

Бернік. То, значить, не повернешся?

Йоган. Повернусь.

Бернік. Після всього цього? Навіщо?

Йоган. Щоб помститися вам усім, щоб знищити, кого тільки зможу! *(Виходить направо.)*

Вігелан і управитель Крап виходять з кабінету Верішкі.

Вігелан. Тепер усі папери в порядку, пане консул.

Бернік. Добре, добре...

Крап *(стиха)*. Остаточного вирішено, що «Індіанка» завтра вирушає?

Бернік. Остаточного. *(Іде до кабінету.)*

Вігелан і Крап виходять направо. Гільмар прямує за ними, але в цю мить Улаф обережно вистрамливає голову з дверей ліворуч.

Улаф. Дядечку! Дядечку Гільмаре!

Гільмар. Ух, це ти? Нащо зійшов униз? Ти ж під арештом!

Улаф *(входячи в кімнату)*. Тсс!.. Дядечку Гільмаре, знаєш новину?

Гільмар. Так, знаю, тебе сьогодні відлупцювали!

Улаф *(сердито дивлячись на кабінет батька)*. Більше йому не доведеться мене бити. А ти знаєш, що дядько Йоган завтра їде з американцями?

Гільмар. А тобі яке діло? Йди-но швидше до себе нагору.

Улаф. Можливо, і мені, дядечку, пощастить коли-небудь пополювати на буйволів.

Гільмар. Дурниці! Такий боягуз, як ти...

Улаф. Зажди! Завтра про щось дізнаєшся!..

Гільмар. Дурень! *(Виходить через сад.)*

Улаф, побачивши Крапа, що входить з правого боку, тікає назад у кімнату і зачиняє за собою двері. Крап підходить до кабінету Берніка і прочиняє двері.

Крап. Вибачте, що я знову прийшов, пане консул. Насувається шторм. *(Мовчить з хвилину, чекаючи відповіді.)* «Індіанка» все-таки піде?

Після невеличкої паузи з кабінету чути голос Берніка: «"Індіанка" все-таки піде». Крап, причинивши двері, виходить праворуч.

Дія четверта

Там же. Робочий стіл прибрано. Надвечірня пора; погода бурхлива; все більше сутеніє. Слуга запалює люстру. Служниці приносять квіти в горщиках, лампи, свічки і розставляють усе це на столах і тумбах уздовж стін. Руммель, у фрак, в рукавичках і білому галстуку, стоїть посеред зали і дає розпорядження.

Руммель (*до слуги*). Запалюйте свічки через одну, Якобе. Не треба надто святкового вигляду. Усе має бути ніби ненароком... І стільки квітів!.. Ну та нічого, нехай стоять. Немов і завжди так.

Бернік виходить зі свого кабінету.

Бернік (*спиняючись на дверях*). Що це означає?

Руммель. Ах, ти дома? (*До слуг.*) Ідіть поки що.

Слуги виходять наліво.

Бернік (*входячи в залу*). Руммель, та що це все означає?

Руммель. Це означає, що настала найурочистіша хвилина твого життя. Місто влаштовує сьогодні ввечері процесію на честь свого першого громадянина.

Бернік. Що ти кажеш!

Руммель. Процесію з прапорами і з музикою. Хотіли ще і з факелами, та не наважились через вітер. А ілюмінацію все ж влаштуємо. Що, непогано буде, коли появиться в газетах?

Бернік. Слухай, Руммель, я цього не хочу.

Руммель. Тепер уже пізно, за півгодини вони будуть тут.

Бернік. Чом ти раніш мене не попередив?

Руммель. Саме тому, що боявся заперечень з твого боку. Я тільки домовився з твоєю дружиною, вона мені дозволила трошки оздобити залу, а сама подбає про те, чим почастувати гостей.

Бернік (*прислухаючись*). Що це? Вони вже йдуть? Мені здається, ніби я чую спів.

Руммель (*на дверях тераси*). Спів? А, це американці. «Індіанка» вирушає.

Бернік. Вирушає?... Так... Ні... Я справді сьогодні не можу, Руммель. Я нездужаю.

Руммель. Тай справді, у тебе препоганий вигляд. Та підтягнися, чорт забирай! Візьми себе в руки. Ми з Санстадом і Вігеланом надаємо цій маніфестації величезного значення і доклали всіх зусиль, щоб її підготувати. Треба вщент розбити наших противників таким виявом цілковитого громадського співчуття. Чутки все ширяться. Не можна далі мовчати про скуповування земель. Тобі доведеться сьогодні ж під звуки промов і пісень, під дзвін келихів... словом, серед усього цього урочистого святкового піднесення оголосити до загального відома, чим ти ризикнув для блага суспільства. У нас можна багато чого досягти в такі хвилини урочистого святкового піднесення, як я щойно висловився. Але спершу треба таке піднесення викликати, інакше нічого не вийде.

Бернік. Так, так...

Руммель. Особливо коли справа така делікатна і дразлива. Але, слава Богу, в тебе така репутація, Берніку, що вивезе тебе. От ще треба нам з тобою домовитись відносно промов. Студент Теннесен присвятив тобі вірші. Починаються дуже гарно: «Прапор ідеї високо тримай!» Рерлуну доручено виголосити вітальне слово, і тобі, звичайно, доведеться відповісти.

Бернік. Я не можу сьогодні, Руммель. Чи не візьмеш ти це на себе?

Руммель. Яб з охотою, але це неможливо. Ти ж розумієш, слово буде звернене безпосередньо до тебе, – втім, нас теж буде згадано побіжно. Я вже говорив про це з Вігеланом і Санстадом, і на нашу думку, тобі слід би відповісти тостом за процвітання суспільства. Потім Санстад скаже кілька слів про єднання між різними верствами суспільства. Вігелан, очевидно, висловить побажання, щоб нова справа не похитнула міцних моральних основ нашого суспіль-

ства, а я збираюся стисло згадати про скромну діяльність наших жінок, яка теж має своє значення для суспільства. Та ти не слухаєш?

Бернік. Ні, ні, слухаю. Але скажи, море і справді так розбурхалося?

Руммель. А, ти турбуєшся про «Пальму»? Що ж, судно добре застраховане.

Бернік. Так, застраховане, але...

Руммель. І цілком справне, а це ж найголовніше.

Бернік. Гм... Так, звичайно... Якщо з судном і станеться лихо, то це не означає, що люди теж повинні загинути. Трапляється, корабель загине, і вантаж... ну й чемодани всілякі, документи...

Руммель. Та чорт їх забирай, чемодани й документи! Кому вони потрібні!

Бернік. Як це? Так, так, звичайно, я хотів тільки сказати... Цить!.. Знов співають...

Руммель. Це на «Пальмі».

Вігелан входить з правого боку.

Вігелан. Ось тепер виводять і «Пальму». Вечір добрий, пане консул.

Бернік. І ви, досвідчений моряк, все-таки рішуче додержуєтесь тієї думки, що...

Вігелан. Я рішуче додержуюсь тієї думки, що все в руці Божій, пане консул. Крім того, я тільки-но з корабля... роздав там кілька брошурок, які, сподіваюсь, принесуть з собою благословення.

Санстад і управитель Крап входять з правого боку.

Сан стад (*ще на дверях*). Так, коли вже тут щасливо минеться, то... А, вечір добрий, вечір добрий!..

Бернік. Щось сталося, пане Крап?

Крап. Я нічого не кажу, пане консул.

Санстад. Весь екіпаж «Індіанки» п'яний-преп'яний. Щоб я не був чесною людиною, коли ця худоба себе не занапастить.

Лона входить з правого боку.

Лона (*до Берніка*). Ну от, тепер можу тобі передати привіт від нього.

Бернік. Уже сів на корабель?

Лона. У всякому разі, скоро сяде. Ми з ним розсталися коло готелю.

Бернік. Стоїть на своєму?

Лона. Як скеля.

Руммель (*біля вікна*). Щоб їх чорти розірвали, ці новомодні вигадки. Ніяк не можу спустити завіси.

Лона. Спустити? Я гадала, навпаки...

Руммель. Спершу треба спустити, добродійко. Вам же відомо, що має відбутися?

Лона. Звичайно. Дайте я допоможу. (*Береться за шнурки*). Я готова спустити завісу для мого зятя, хоч воліла б підняти її.

Руммель. Можете, можете, добродійко... згодом. Коли радісний натовп затопить своїми хвилями весь сад, хай завіса підніметься і люди побачать перед собою приємно вражену й щасливу сім'ю. Дім громадянина повинен бути як скляна шафа.

Бернік немов хоче щось сказати, але обертається і виходить до кабінету.

Так, тепер, панове, остання нарада. І ви з нами, пане Крап. Ви нам подасте деякі фактичні відомості.

Усі чоловіки виходять до кабінету Берніка. Лона тим часом встигла опустити всі завіси на вікнах і переходить до скляних дверей, коли згори на терасу раптом зіскакує Улаф з пледом через плече і вузликом у руці.

Лона. Господи, як ти злякав мене, хлопче.

Улаф (*ховаючи вузлика*). Цить, тітонько!

Лона. Ти що, з вікна вистрибнув? Куди це ти?

Улаф. Цить, мовчи! Я хочу до дядька Йогана... тільки на пристань, розумієш? Попрощатися з ним... На добраніч, тітонько! (*Тікає через сад.*)

Лона. Почекай! Улафе! Улафе!

Йоган в дорожньому одязі, з сумкою через плече, обережно входить з лівого боку.

Йоган. Лоно!

Лона (*швидко обертаючись*). Що? Ти повернувся? Йоган. Залишається ще кілька хвилин. Я хочу ще раз побачитися з нею. Не можна нам так розлучитись.

Марта і Діна входять з лівого боку, обидві в пальтах, а у Діни, крім того, в руках саквояж.

Діна. За ним! За ним!

Марта. Так, так, за ним, Діно!

Діна. Але ж він тут!

Йоган. Діно!

Діна. Візьміть мене з собою!

Йоган. Як?...

Лона. Ти зважилась?

Діна. Так, візьміть мене з собою. Той, інший, написав мені, повідомив, що сьогодні об'явить усім.

Йоган. Діно, ви його не любите?

Діна. Ніколи я не любила цього чоловіка. Я кинусь у фіорд, якщо стану його нареченою. О, як він мене вчора принизив своїми пихатими промовами! Як дав відчуття своєї поблажливості і мою нікчемність! Ні!.. Не треба мені більше поблажливості. Геть звідси! Можна мені з вами?

Йоган. Так, так... тисячу раз так!

Д і н а. Я недовго вас обтяжуватиму. Тільки б добратись туди... Та ще коли трохи допоможете мені влаштуватись на самому початку...

Йоган. Ура! Не бійтеся! Все уладнається, Діно.

Лона (*вказуючи на двері кабінету*). Цить, тихше, тихше!

Йоган. Діно!.. Я вас на руках понесу!

Д і н а. Ні, цього я вам не дозволю. Я хочу сама прокласти собі шлях. І там мені це вдасться. Тільки б вирватися звідси! Ах, ці дами!.. Ви не знаєте!.. Вони теж написали мені сьогодні... Умовляли мене цінити щастя, яке мені випало, пояснювали, яку великодушність він виявив. Обіцяли завжди пильнувати мене, щоб я була гідна цього всього. Мене жах бере, як подумаю про всю цю благодійність!

Йоган. Скажіть мені, Діно, ви тільки через це й хочете їхати? А я для вас нічого не означаю?

Діна. Ні, Йогане, ви для мене найдорожчий на світі.

Йоган. О Діно!

Діна. Усі кажуть, що я повинна вас ненавидіти і зневажати, що це мій обов'язок, але я не розумію, чому це я повинна, і ніколи не зрозумію.

Лона. І не треба, дитино моя!

Марта. І не треба. А треба вийти за нього заміж.

Йоган. Так, так!

Лона. Що? Ну, дай я розцілую тебе, Марто! Цього я від тебе не сподівалась.

Марта. Ще б пак! Я й сама цього не сподівалась. Але колись же мусив статися в мені цей перелом. О, як нас калічать усі оці забобони і звичаї! Повстань проти них, Діно! Виходь за нього заміж. Хай станеться хоч що-небудь наперекір усім цим правилам і звичаям!

Йоган. Що ви скажете, Діно?

Діна. Так, я хочу бути вашою дружиною.

Йоган. Діно!

Діна. Але спочатку я хочу попрацювати, добитись чого-небудь, бути чимось сама по собі, ось як ви. Я не хочу бути якоюсь річчю, яку беруть.

Лона. Правильно, так і повинно бути!

Йоган. Добре, я буду чекати і сподіватись...

Лона. І дочекаєшся свого, хлопче! А тепер час на корабель!

Йоган. Так, на корабель! Ах, Лоно, сестро дорога, ще одне слово... *(Відводить її в глиб сцени і жваво про щось розмовляє з нею.)*

Марта. Діно, щаслива... дай поглянути на тебе, поцілувати тебе ще раз... востаннє!

Діна. Ні, не востаннє. Тітонько, мила, люба, ми ще побачимось.

Марта. Ніколи! Обіцяй мені, Діно, ніколи більше сюди не повертатися. *(Хочає її заруки і дивиться на неї.)* Тебе чекає щастя, дорога моя... там, за морем. О, як часто в години шкільних занять тягло мене туди!.. Як там має бути добре! Там і обрії ширші, і небо вище, ніж у нас тут, і дихати вільніше!

Діна. Ах, тітонько! Коли-небудь і ти до нас приїдеш.

Марта. Я? Ніколи, ніколи! Тут у мене є своє маленьке життєве покликання. І тепер, сподіваюсь, мені пощастить здійснити те, для чого я створена.

Діна. Я просто не можу собі уявити, як це ми з тобою розлучимось.

Марта. О Діно, людина може багато з чим розлучитись. *(Цілує її.)* Тільки не дай тобі Боже цього зазнати, люба дитино! Обіцяй мені зробити його щасливим.

Діна. Нічого не обіцяю. Я ненавиджу обіцянки. Що буде – те й буде.

Марта. Вірно, так і повинно бути. Лишайся тільки такою, яка ти є, – правдивою і вірною самій собі!

Діна. Так, тітонько!

Лона *(ховає в кишеню якісь папери, передані їй Йоганом)*. Гаразд, гаразд, голубе мій! А тепер – у дорогу!

Йоган. Так, час не жде. Прощай, Лоно! Спасибі за всю твою любов. Прощай, Марто. І тобі спасибі за вірну дружбу.

Марта. Прощай, Йогане! Прощай, Діно! Хай вам Бог посилає щастя у всьому!

Марта і Лона проводжають до тераси Йогана з Діною, які потім швидко виходять через сад. Лона зачиняє за ними двері і спускає завісу.

Лона. Тепер ми обидві самотні, Марто. Ти втратила її, а я – його.

Марта. Ти... його?

Лона. Наполовину я втратила його ще там. Хлопець тільки про те і мріяв, щоб зовсім стати на власні ноги. Тому я й вигадала, ніби в мене туга за батьківщиною.

Марта. Он як! Тепер я розумію, навіщо ти приїхала. Але він знов тебе покличе, Лоно.

Лона. Стару зведену сестру? Нащо вона йому здалася тепер? Яких тільки зв'язків не розривають чоловіки, прагнучи щастя!

Марта. Часом так буває.

Лона. Тримаймося разом, Марто!

Марта. Хіба ж я можу чимсь бути для тебе?

Лона. Хто ж інший, як не ти? Обидві ми з тобою виховали чужих дітей і от – обидві осиротіли.

Марта. Так, осиротіли. Скажу тобі ще: я його любила над усе на світі.

Лона. Марто! *(Схопивши її за руку.)* Невже?

Марта. Все моє життя у цих словах. Я любила і чекала його. Щоліта я чекала, що він приїде. І от він приїхав – і не помітив мене.

Лона. Ти його любила? І сама дала йому щастя!

Марта. Як же я могла інакше, я ж його любила. Так, я його любила. Відколи він поїхав, жила тільки для нього. Ти спитаєш: які в мене були підстави сподіватись? О, я гадаю, що все ж були! Та коли він повернувся, все минуле ніби стерлося з його пам'яті, він не звернув на мене уваги.

Лона. Діна заслонила тебе, Марто.

Марта. І добре, що так сталося. Коли він поїхав, ми з ним були однолітки; коли ж я його знов побачила, – жахлива мить! – я одразу зрозуміла, що тепер я старша від нього літ на десять. Він там ширяв вільним птахом в ясному сонячному безмежжі, з кожним подихом випиваючи молодість і здоров'я, а я сиділа тут і пряла, пряла...

Лона... Нитку його щастя, Марто.

Марта. Так, пряла золоту нитку. Кажу це без гіркоти. Правда ж, Лоно, ми були йому добрими сестрами?

Лона (*міцно її обіймаючи*). Марто!

Бернік виходить з кабінету.

Бернік (*звертаючись до когось в кабінеті*). Добре, робіть, як знаєте... Коли прийде час, я сам... (*Причинивши двері.*) А, ви тут? Слухай, Марто, треба тобі трохи причепуритись, та й Бетті скажи теж. Звичайно, не треба ніякого особливого парадку. Хай буде тільки мило, вишукано, по-домашньому. І швиденько.

Лона. Не забудь ще про жвавий і щасливий вираз обличчя, Марто! І щоб очі дивилися весело.

Бернік. І Улаф нехай спуститься сюди. Треба, щоб він був коло мене.

Лона. Гм... Улаф...

Марта. Добре, я скажу Бетті. (*Виходить наліво.*)

Лона. Отже, настав час твого тріумфу.

Бернік (*схвильовано ходить вперед і назад*). Так, настав.

Лона. Уявляю, якою щасливою й гордою людиною почуває себе в такий час.

Бернік (*спиняється і дивиться на неї*). Гм!

Лона. Кажуть, усе місто буде ілюміноване.

Бернік. Так, щось таке вони надумали.

Лона. Усі спілки прийдуть зі своїми прапорами. Твоє ім'я палатиме вогненними буквами. А вночі у всі кінці полетять телеграми: «Оточений щасливою сім'єю, консул Бернік, одна з підпор суспільства, приймав від своїх співгромадян заслужені знаки поваги й пошани».

Бернік. Так, усе це буде. Почнуть кричати «ура», натовп буде захоплено викликати мене з цих дверей на терасу, і мені доведеться виходити, уклонятись і дякувати.

Лона. О, доведеться!

Бернік. А по-твоєму, я можу почуватися щасливим у цю мить?

Лона. Ні, не думаю, щоб ти міг почуватися цілком щасливим.

Бернік. Лоно, ти відчуваєш до мене презирство?

Лона. Ще ні.

Бернік. І ти не маєш, не маєш права на презирство до мене! Лона, ти не можеш зрозуміти, який я безмежно самотній серед цього суспільства з його вузькими поглядами, перекрученими поняттями! Рік у рік мені доводилося знижувати свої вимоги до гідної мети життя. Я ніби й багато зробив, а насправді що? Так, лише дещо, дрібниці. Та іншого, кращого тут і не стерплять. Якби я спробував хоч на крок випередити погляди і прагнення, які панують тут у суспільстві, – моїй владі кінець. Чи знаєш ти, що таке, власне, ми, так звані підпори суспільства? Ми – знаряддя його, і більше нічого.

Лона. Чому ти побачив це тільки тепер?

Бернік. Тому що я багато передумав останнім часом... відколи ти приїхала... і особливо сьогодні ввечері... О Лоно, чом не знав я тебе як слід... тоді... в давні часи?

Лона. Ну а якби знав?

Бернік. Ніколи б я тебе не відпустив! А коли б ти була зі мною, я не став би тим, що я є.

Лона. А ти не думаєш про те, чим могла б стати для тебе та, яку ти обрав замість мене?

Бернік. У всякому разі, я знаю, що вона ніколи не була для мене тим, чого я потребував.

Лона. Тому що ти ніколи не ділився з нею своїми інтересами, не налагодив між собою щирих, вільних взаємин, дозволяв їй страждати, звинувачувати себе у тій ганьбі, яку ти сам же й накликав на її рідних.

Бернік. Так, так. Усе це наслідки брехні й обману.

Лона. Чому ж ти не скинеш із себе всю цю брехню і обман?

Бернік. Тепер?... Тепер пізно, Лоно.

Лона. Скажи мені, Карстене, яке задоволення може тобі дати цей показний добробут і обман?

Бернік. Мені? Ніякого. Я приречений до загибелі, як і все це спотворене суспільство. Але слідом за нами йде інше покоління. Я працюю для сина, для нього підготовляю діло життя. Прийде ж час, коли істина скріпить усі суспільні відносини, і на її основі мій син побудує своє життя... щасливіше, ніж життя його батька.

Лона. А фундаментом усе ж залишиться брехня? Подумай, яку спадщину ти залишаєш синові.

Бернік (*затамувавши вибух розпачу*). Я залишаю йому ще в тисячу разів гіршу спадщину, ніж ти гадаєш. Але настане час, коли прокляття буде знято!.. І все ж... (*Поривчасто.*) Як могли ви все це кинути на мене? Але діло зроблено, відступати пізно. Вам не пощастить занапастити мене.

Гільмар, стурбований, з розкритою запискою в руці, швидко входить з правого боку.

Гільмар. Та це ж... Бетті, Бетті!

Бернік. Що там таке? Вже йдуть?

Гільмар. Ні, ні, але мені конче треба з ким-небудь поговорити... (*Виходить наліво.*)

Лона. Карстене, ти кажеш, що ми приїхали, щоб занапастити тебе? Ну, то слухай же, якого він гарту, оцей блудний син, що його ваше чеснотливе суспільство цурається, як чуми. Він більше знати вас не хоче, він поїхав...

Бернік. Але він хотів повернутись.

Лона. Йоган ніколи не повернеться. Він поїхав назавжди, і Діна з ним.

Бернік. Не повернеться? І Діна з ним?

Лона. Так, вона виходить за нього заміж. Вони дають ляпаса усьому вашому високоморальному суспільству, як я колись... Та годі!

Бернік. Поїхав... і вона... вона вирушила з ним... на «Індіанці»?

Лона. Ні, такий дорогоцінний вантаж він не наважився довірити цій зграї шибайголов. Йоган з Діною вирушили на «Пальмі».

Бернік. А!.. Значить... марно... (*Похопливо підходить до кабінету, поривчасто відчиняє двері і гукає.*) Крап! Спиніть «Індіанку»! Вона не повинна сьогодні виходити в море!

Крап (*з кабінету*). «Індіанка» уже в морі, пане консул.

Бернік (*зачиняє двері і камає ослабленим голосом*). Пізно... і марно...

Лона. Що ти кажеш?

Бернік. Нічого, нічого. Облиш мене...

Лона. Гм... Слухай, Карстене, Йоган просив передати тобі, що він доручає мені піклування про своє добре ім'я, яким колись пожертвував заради тебе і яке ти вдруге відняв у нього в його відсутність. Йоган мовчатиме, але він дав мені повну свободу дій. Ось у мене в руках обидва твої листи.

Бернік. У тебе! І тепер... ти хочеш... саме сьогодні... Можливо навіть, коли урочиста процесія...

Лона. Я приїхала сюди не викривати тебе, а вплинути на твоє сумління, щоб ти признався сам. З цим не пощастило. Потопай же в своїй брехні! Дивись, я роздираю твої листи... Бери клапті, ось вони. Тепер немає більше доказів проти тебе, Карстене. Тепер ти в цілковитій безпеці. Бувай щасливий... коли можеш.

Бернік (*глибоко зворушений*). Лоно... чом ти не зробила цього раніше! Тепер пізно. Усе життя моє розбите. Я не людина більше.

Лона. Та що ж сталося?

Бернік. Не питай... Але жити я все ж повинен... і я хочу жити... заради Улафа. Він виправить... спокутує все...

Лона. Карстене?

Гільмар повертається бігцем.

Гільмар. Нікого немає, нікого, навіть Бетті!

Бернік. Та що з тобою?

Гільмар. Не смію тобі сказати.

Бернік. Що таке?! Ти мусиш сказати!

Гільмар. Ну гаразд. Улаф утік на «Індіанці».

Бернік (*похитнувшись*). Улаф... на «Індіанці». Ні, ні!

Лона. Мабуть, це так і є. Тепер я розумію... Я бачила, як він вискочив з вікна...

Бернік (*на дверях кабінету кричить у повному розпачі*).

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.